

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Гонтарик Ганна Миколаївна

**РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ
ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (Тифлопедагогіка. Сурдопедагогіка)

Галузь знань: 01. Освіта

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ С. В. Кульбіда,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
« ____ » _____ 20__ року

Виконавець

_____ Г. М. Гонтарик
« ____ » _____ 20__ року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	8
1.1. Сучасні підходи до проблеми розвитку пізнавальної активності дітей середнього шкільного віку в освітньому просторі.....	8
1.2. Особливості використання інформаційних технологій в навчально-виховному процесі.....	16
1.3. Корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти.....	22
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	36
2.1. Методика визначення в учнів зі зниженим слухом стану пізнавальної активності на уроках географії.....	36
2.2. Корекційно-розвивальна робота з розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом в процесі використання інформаційних технологій на уроках географії.....	43
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	52
3.1. Методика розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціальної школи.....	52
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	61
Висновки до розділу 3.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства наука та техніка не залишаються сталими – вони весь час розвиваються та змінюються. В останні декілька десятиліть цей розвиток став інтенсивнішим. У зв'язку з цим, вимоги до освіти підростаючого покоління підвищуються. Зростає потреба в нових, інформаційних технологіях, які б забезпечили відповідний рівень знань, вмінь та навичок. Гуманізація процесу навчання у наш час означає, в першу чергу, посилення уваги до формування особистості, розвитку кожної дитини, у тому числі з порушеннями психофізичного розвитку.

Для успішного засвоєння програмового матеріалу потрібен фундамент, який складається з належного рівня розвитку психічних процесів школярів. У зв'язку з цим виникає потреба в застосуванні на уроках різноманітних прийомів, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів. В процесі роботи необхідно досягти того, щоб учні збагачувалися знаннями не лише через ознайомлення та сприйняття запропонованої нової інформації, а й вели самостійну пошукову роботу, училися аргументовано відстоювати власні погляди й переконання.

Аналіз стану викладання географії у закладах спеціальної освіти показує, що результати навчання учнів, рівень їх пізнавальної активності, творчих здібностей значною мірою залежать не тільки від змісту програмового матеріалу, а й від форм та методів навчання, які обирає вчитель. Найбільш ефективними засобами навчання є інноваційні технології, серед яких провідне місце займає використання інформаційних технологій.

В дослідженнях Т. Дегтяренко, О. Кукушкіної, О. Легкого, С. Миронової вивчаються питання застосування інформаційних технологій в корекційній педагогіці. Використання інформаційних технологій сприяє підвищенню ефективності процесу навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, що досягається завдяки широким зображувальним можливостям; збільшенню кількості інформації; моделюванню спільної діяльності учня і педагога на будь-якому етапі навчання; широкій діалогізації навчального процесу; розширенню

кола об'єктів діалогу; гнучкості управління навчальною діяльністю на основі широкого варіювання «поля самостійності», індивідуалізації навчання.

Однак, незважаючи на зростання інтересу науковців, практиків до питання використання інформаційних технологій в спеціальних закладах освіти, аналіз наукової літератури свідчить, що проблема розвитку пізнавальної активності учнів спеціальної школи засобами даних технологій не знайшла належного відбиття у педагогічній, спеціальній, методичній літературі. Актуальність і недостатня теоретична та практична розробленість означеної проблеми зумовили вибір теми магістерської роботи: «Розвиток пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій».

Зв'язок роботи з науковими темами. Дослідження виконано в межах наукової теми лабораторії корекційно-реабілітаційних технологій кафедри корекційної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка: «Методологія та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю» (наказ СумДПУ імені А. С. Макаренка № 27 від 27 січня 2016 р., державний реєстраційний номер 0116 U 000895).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методику розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом середніх класів на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу освіти.

Завдання дослідження:

1. Висвітлити теоретичні аспекти процесу розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом в ході аналізу науково-методичної, педагогічної, спеціальної, психологічної літератури.

2. Проаналізувати корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти.

3. Визначити стан сформованості пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії в умовах спеціальної школи.

4. Розкрити особливості корекційно-розвивальної роботи з розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій.

5. Обґрунтувати й експериментально перевірити методику розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій.

Об'єкт дослідження – пізнавальна активність учнів зі зниженим слухом.

Предмет дослідження – розвиток пізнавальної активності учнів середнього шкільного віку зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Визначено й теоретично обґрунтовано методику розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу освіти; проаналізовано корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти; визначено стан сформованості пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії; розкрито особливості корекційно-розвивальної роботи з розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій.

Уточнено сутність поняття «пізнавальна активність» стосовно проблеми дослідження. Дістало подальшого розвитку зміст, форми й методи використання інформаційних технологій в умовах спеціального закладу освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено та апробовано методику розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу освіти, яка сприяє підвищенню ефективності оволодіння ними навчальним матеріалом та розширює можливості опанування знаннями за іншими навчальними дисциплінами. Використання засобів інформаційних технологій сприяє підвищенню ефективності навчання, що досягається завдяки широким зображувальним можливостям; збільшенню

кількості інформації; моделюванню спільної діяльності учня і педагога на будь-якому етапі навчання; широкій діалогізації навчального процесу; розширенню кола об'єктів діалогу; гнучкості управління навчальною діяльністю на основі широкого варіювання «поля самостійності», індивідуалізації навчання, покращенню психофізичного розвитку дітей зі зниженим слухом, покращенню процесу їхньої соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. Основні результати дослідження можуть бути використані для вчителів і вихователів спеціальних та інклюзивних закладів освіти, батьків, студентів-дефектологів ЗВО під час викладання відповідних дисциплін, при розробці навчально-виховних програм для дітей означеної нозології. Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Комунального закладу освіти «Криворізький спеціальний багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр № 1» Діпропетровської обласної ради (акт від 27 травня 2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися під час проведення «Круглого столу» з проблем психолого-педагогічної і соціальної реабілітації, соціально-трудової адаптації та інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я в рамках проблемної групи за темою «Формування безперешкодного середовища для життєдіяльності дітей з обмеженими можливостями здоров'я»; під час участі у III Регіональному науково-практичному семінарі зі спеціальної педагогіки «Новітні технології спеціальної педагогіки: проблеми, перспективи та шляхи розвитку» на базі Сумської ДОУ (ясла-садок) № 21 «Волошка» (грудень 2019 р., м. Суми); під час участі у VII Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (травень, 2020 р., м. Суми); під час участі у VI Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (листопад 2020 р., м. Суми).

Публікації. Зміст наукової роботи висвітлено у 2 наукових статтях: «Корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти», яка була опублікована у збірнику

наукових праць VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (травень, 2020 р., м. Суми); «Методика розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій», яка була опублікована у збірнику наукових праць VI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (листопад 2020 р., м. Суми).

Структура й обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел (95 найменувань) та 6 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи складає – 100 сторінок, з них – 71 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Сучасні підходи до проблеми розвитку пізнавальної активності дітей середнього шкільного віку в освітньому просторі

Освіта у цивілізованому суспільстві є могутнім фактором розвитку духовної культури, відтворення продуктивних сил народу та спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, професійно-практичної підготовки особистості, формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток людини як найвищої цінності. Успіх трансформаційних процесів на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України значною мірою залежить від того, чи будуть створені умови для вирішення глобальних суперечностей у взаємозв'язках суспільства і природи.

Феномен пізнавальної активності як один із найважливіших чинників навчання постійно привертає увагу дослідників, оскільки взаємодія людини із навколишнім світом можлива тільки завдяки її активності та діяльності. Під пізнавальною активністю розуміють самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях [14; 59; 85].

Пізнавальна активність – це риса людини, яка виявляється в прагненні до самостійної діяльності та живому участі в усьому. Ця якість не є вродженою. Вона формується протягом усього свідомого життя людини. Соціальне середовище – умова, від якої залежить, чи перейде ця потенційна можливість у реальну дійсність. Рівень її розвитку зумовлюється індивідуально-психологічними особливостями та умовами виховання [60].

Основою пізнавальної активності, її внутрішніми стимулами виступають пізнавальні потреби, тобто потреба в набутті нових знань, у поглибленні тих, що вже набуті, в тому, щоб досягти духовну культуру суспільства, потреби в самовиявленні. Два основні чинники визначають пізнавальну активність як умову подальшого успішного навчання: природна дитяча допитливість і стимулювальна діяльність педагога [46; 92].

Про інтереси дитини та інтенсивність її прагнення ознайомитися з певним предметом чи явищем свідчать: увага й особлива зацікавленість; емоційне ставлення (подив, стурбованість, сміх тощо); дії, спрямовані на з'ясування будови та призначення предмета (особливого значення набувають якість та різноманітність обстежувальних дій, розмірковувальні паузи); постійний потяг до цього об'єкта.

Шляхами розвитку пізнавальної активності є:

- застосування проблемного навчання;
- включення дитини в дослідницьку діяльність;
- навчання дитини працювати самостійно;
- спільна діяльність сім'ї і школи по створенню сприятливої психологічної атмосфери для учнів;
- формування мотивів навчання;
- формування пізнавального інтересу [5; 88].

За рівнем пізнавальної активності виділяють три групи дітей: діти з активним рівнем розвитку пізнавальної активності, діти з відносно активним рівнем розвитку пізнавальної активності та діти з пасивним рівнем розвитку пізнавальної активності [2; 15].

Дітям з активним рівнем розвитку пізнавальної активності притаманна яскраво виражена пізнавальна потреба, яка проявляється незалежно від виду діяльності, наявності чи відсутності звернень до них однолітків чи вихователів. У цих дітей завжди виникають запитання, про що б з ними не розмовляли, причому вони ставлять їх не з метою звернути на себе увагу, а саме прагнучи дізнатися про щось нове.

Ці діти завжди радіють успіху й засмучуються через невдачі, вони готові виконати будь-яке завдання вчителя і часто розглядають свою діяльність з погляду її корисності для інших. Нова ситуація викликає пошукову активність, бажання дослідити об'єкт чи явище, до якого проявляється жвавий інтерес. Діти з високим рівнем розвитку пізнавальної активності невгамовні у своєму інтересі до будь-яких змін у навколишньому середовищі, постійно діляться своїми враженнями з дорослими та дітьми. Вони прагнуть бути першими, самостійно розв'язувати завдання, і коли матеріал на уроці виявляється для них надто простим, починають нудитися, особливо якщо вчитель працює в цей час зі слабшими дітьми.

Діти з відносно активним рівнем розвитку пізнавальної активності можуть виявляти зацікавленість та активність лише в певних ситуаціях, здебільшого зумовлених змістом діяльності, її емоційною привабливістю. Вони легко включаються у нові види роботи, однак у разі виникнення труднощів відразу втрачають інтерес. Коли вчитель спонукає їх до будь-якої діяльності, охоче приймають пропозицію. Проте вони не прагнуть бути першими і майже завжди другі: і за готовністю до занять, і під час спостережень та виконання завдання.

У разі, якщо план дій точно не розписаний і треба виявити винахідливість та фантазію, ці діти не виявляють ентузіазму й воліють діяти за готовим зразком. Їх важко зацікавити новим предметом або явищем, і навіть якщо інтерес виникає на початку діяльності, то швидко згасає у ході виконання завдання. Прояви активності зовні невиразні, хоча ці діти охоче відгукуються на пропозицію дорослого поспілкуватися або попрацювати разом, в умовах самостійної діяльності вони іноді захоплюються виконуваною роботою, проте завжди діють одноманітно. Їхні інтереси переважно обмежуються повсякденними подіями, привернути увагу може лише щось незвичне. Проте далі простого виявлення цікавості вони не йдуть [16; 77].

Головна особливість цих дітей полягає в тому, що вони майже ніколи самі ні в чому не проявляють активності й навіть знаючи правильну відповідь, не

скажуть її з власної ініціативи, хоча іноді можуть здивувати дорослого оригінальними міркуваннями. Звертання до вчителя здебільшого пов'язані із задоволенням комунікативної потреби та з новизною ситуації, питання ж, які стосуються уточнення здобутих знань, ставлять дуже рідко. У спільній діяльності з дорослими вони за будь-яких умов – лише слухняні виконавці. Для цієї підгрупи дітей дуже важлива емоційна підтримка.

Діти з пасивним рівнем пізнавальної активності. Ця група дітей серед учнів спеціальної школи є найчисленнішою. Ці діти завжди пасивні і байдужі - і на заняттях, і в спілкуванні, й під час спільної діяльності з дорослими або однолітками. Вони майже ніколи не розпочинають виконувати завдання без підказки, нагадування дорослого, однолітків, важко включаються у роботу, очікують звичного тиску (у вигляді зауважень) з боку вчителя.

Учні з пасивним рівнем розвитку пізнавальної активності не виявляють інтересу до завдання, готовності включитися у роботу, та, власне, й не можуть (і не прагнуть) самостійно його виконати. Вони неохоче виконують будь-яку роботу або навіть повністю відмовляються від діяльності. Тут ідеться про цілковиту відсутність інтересу до навколишнього, до спілкування з однолітками.

Зазвичай поведінка цих дітей стереотипна. Пізнавальна діяльність пов'язана для них з негативними емоціями, викликає пригніченість, нудьгу. Вказівки та пояснення вчителя вони здебільшого не запам'ятовують. У ситуаціях, коли треба самостійно застосувати набуті знання, не можуть обійтися без істотної допомоги дорослого. Повільно переключаються із інтенсивної рухової активності на розумову, ці діти байдужі до результатів своєї діяльності, майже ніколи не радіють успіхам і не сумують з приводу невдач [3; 25; 43; 55].

Працюючи з пасивними дітьми, слід урахувати, що вони не можуть негайно включитися в роботу, оскільки їхня активність зростає поступово. Отже: не варто пропонувати їм завдань, які потребують швидкого переходу від одного виду діяльності до іншого; треба давати їм час на обмірковування

відповіді; не бажано ставити їм під час відповіді несподівані, "каверзні" запитання; слід бути готовими до того, що після активної рухової діяльності ці діти досить повільно переключаються на розумову .

Педагог має подбати про налагодження доброзичливих взаємин з такими дітьми, оскільки погрози, докори, негативні оцінки відбивають у них із самого початку бажання щось пізнати, гасять стимул для подальшого зростання. Основним прийомом, який найдоречніше застосовувати до пасивних дітей, є так звані емоційні погладження, до яких можна віднести: звертання до дитини тільки на ім'я; схвалення, добрий, лагідний тон; акцент на позитив: замість погроз, наказів запропонувати, наприклад: «Побачимо, що у нас вийде, якщо...» [14; 72].

Пізнавальна активність дітей зі зниженим слухом має свої особливості, а саме:

- байдужість до навчання;
- уникання виконання завдань, пов'язаних з подоланням труднощів;
- інтелектуальна пасивність, відсутність інтересу до мисленнєвої діяльності;
- відсутність уваги і будь-якого інтересу до предмета або діяльності в інертних дітей, або неухважність, відсутність зосередженості у дітей збудливих [8; 65; 84].

Інтереси дітей зі зниженим слухом до навчальних занять, техніки, спорту, музики, рукоділля, малювання, ліплення та ін. характеризують за силою і глибиною як малоінтенсивні, неглибокі і нестійкі; спостерігається одноманітність і недостатній розвиток інтересів [12; 32; 76; 80].

Поставлена перед необхідністю виконувати навчальне завдання, яке не в змозі належним чином усвідомити, дитина зі зниженим слухом починає виконувати такі дії, які диктуються не вимогами завдання, а прагненням задовольнити вимоги вчителя.

Внаслідок загального психічного недорозвитку, обмеженості потреб та інтересів учні зі зниженим слухом потребують спеціальної організації

навчальної роботи з ними. Інакше учні ставляться до завдання формально. Необхідна така організація педагогічного процесу, яка спонукала б розумово відсталих школярів керуватись у своїх діях мотивами, породженими їх власними потребами й інтересами. При задоволенні цих потреб та інтересів вони проявляють необхідну активність і адекватне ставлення до поставлених завдань [33; 40; 67; 81].

Успіх у навчанні є найважливішою передумовою виховання інтересу до навчання в учнів спеціальної школи і засобом його зміцнення. Їх можна розвивати шляхом індивідуального підходу до дітей і індивідуалізації завдань, раптовим використанням на уроці знайомих предметів, що викликає у дітей позитивні емоції.

Сприяє підвищенню пізнавальної активності також прийом залучення досвіду учнів і використання їхніх попередніх знань. Власний досвід дітей можна співставляти з новими, новими для них явищами, які вступають у деяке протиріччя з їхніми попередніми спостереженнями. У процесі такої роботи з допомогою вчителя учні відкривають нові сторони у власному попередньому досвіді. Використання конкретного практичного досвіду учнів створює умови для подачі нових знань на вищому теоретичному рівні.

Підвищує активність учнів на уроці використання дидактичних ігор. Інтерес, викликаний ігровими формами занять не можна назвати пізнавальним, але він виступає у якості попереднього етапу, викликає орієнтовну діяльність і мобілізує активність дітей. Використання дидактичних ігор і завдань створює сприятливий ґрунт для розвитку і підтримки інтересу до предмета [34; 69; 70].

Досвід вчителів-дефектологів показує, що власне вербальна стимуляція мисленнєвої активності учнів спеціальної школи не має успіху. Якщо вчитель просто вимагає, щоб учень працював активніше, не намагається з'ясувати хід його думки і причину мовчання, він не отримає бажаного результату. Слід не спонукати учня до діяльності, а допомогти цю діяльність організувати.

При неправильній організації уроку, зокрема, при відсутності розуміння смислу виконання завдання, його зв'язку з життям, потребами, інтерес до

предмета не тільки не розвивається, а й може зникнути. Щоб виховати в учнів інтерес до розв'язання завдань, необхідно, щоб вони були пов'язані з життям дітей, потребою щось пізнати, з тим щоб на цій основі навчитися ставити завдання самостійно.

Для активізації пізнавальної активності дітей під час виконання самостійних завдань на уроці і протягом самопідготовки важливого значення набуває їх правильний підбір із забезпеченням достатньої різноманітності. Одноманітність завдань і способів організації роботи знижує активне ставлення учнів до навчання, посилює тенденцію до механічної, недостатньо усвідомленої діяльності. Тому їм необхідно давати роботи репродуктивного, пізнавально-пошукового (продуктивного) та творчого характеру [17; 22; 36].

Стимулювати активність пізнавальної діяльності дозволяють: нестандартні уроки з використанням новітніх технологій (урок-казка, урок-подорож, урок-КВК тощо), дидактичні ігри, цікаві завдання, творчі вправи, елементи інтерактивних технологій, творчі проблемні завдання, що забезпечують розвиток тих здібностей і якостей, які перебувають у стадії формування [13; 52; 89].

При вивченні нового матеріалу репродуктивні завдання необхідні для формування у дітей зі зниженим слухом впевненості у своїх можливостях самостійно виконати роботу, оскільки вони є доступними для даної категорії школярів і не вимагають активної продуктивної мисленнєвої діяльності. Та в міру розвитку в них пізнавальних здібностей потрібно все більше включати завдання, які вимагають самостійного пошуку, умовиводів, що дозволяли б прийти до нових висновків, а також завдання, які потребують узагальнень, умінь оперувати знаннями, непрямого переносу їх у нові умови.

Серед таких завдань – творчі вправи. Однією з найважливіших умов успішного виконання творчих вправ є особливий тип спілкування вчителя та учня, за якого зберігається взаємна рівноправність і зацікавленість співрозмовників у поглядах, думках один одного. Якщо ж у класі психологічна ситуація визначатиметься авторитарним спілкуванням, творчі вправи

втрачатимуть будь-яке значення. Робота над творчими вправами здійснюється поетапно засобами дослідницьких, ігрових, творчо-прикладних дій, у ході яких відбувається розвиток та діалектичне поєднання операційного та образного процесу у вигляді ділової гри з елементами змагання, театральної дії.

Пізнавальна активність включає компоненти, впливаючи на які вчитель може розвивати саму пізнавальну активність:

1. Емоційний компонент.

Завдання: викликати позитивну емоційну реакцію на пізнавальні ситуації; сформулювати бажання виконувати завдання; вчити співпрацювати з однолітками.

Засоби впливу на процес формування пізнавальної активності: дидактичні ігри, ситуації зацікавлення, успіху, апперцепції (звертання до життєвого досвіду дітей), показ, пояснення, запитання-доказ, проблемні запитання, ігри-головоломки, група практичних методів.

Вміння, які характеризують рівень сформованості пізнавальної активності: швидка реакція на пізнавальну ситуацію (появу нового матеріалу, словесне запрошення дорослого взятися за цікаву справу), своєчасний початок пошукових дій, вияв задоволення, цікавості до предметів.

2. Інтелектуальний компонент.

Завдання: активізувати мислення, пам'ять, уяву дітей; вчити зосереджувати увагу; вчити аналізувати ситуацію; розвивати інтелектуальне спрямування дій; вчити словесно позначати власні дії.

Засоби впливу на процес розвитку пізнавальної активності: дидактичні, розвивальні ігри, спостереження, досліди, вправи, проблемні запитання, ігри-кросворди, діалог, ситуації пізнавальних утруднень, показ, пояснення, ситуації-несподіванки, сюрпризні моменти.

Вміння, які характеризують рівень сформованості пізнавальної активності: розуміння і прийняття завдань, орієнтація на результат діяльності, сприйнятливості до нових знань, прагнення успіху, здійснення самоконтролю; своєчасний початок пошукових дій, пояснення способу їх виконання.

3. Вольовий компонент.

Завдання: розвивати самостійність; розвивати ініціативність; розвивати наполегливість, здатність долати труднощі.

Засоби впливу на процес розвитку пізнавальної активності: піктограми, малюнки-ситуації, сюжетно-рольові ігри, вправи, пізнавальні завдання, ситуації успіху, зацікавлення.

Вміння, які характеризують рівень розвитку пізнавальної активності: висока працездатність, чітко виражені вольові якості, прийняття складних завдань, доведення розпочатої справи до кінця [14; 59].

Таким чином, в ході аналізу науково-методичної, педагогічної, спеціальної, психологічної літератури висвітлено сучасні підходи до проблеми розвитку пізнавальної активності дітей старшого шкільного віку в освітньому просторі. Встановлено, що пізнавальна активність учнів старших класів має свої особливості, такі як: байдужість до навчання, уникання виконання завдань, пов'язаних з подоланням труднощів, інтелектуальна пасивність, відсутність інтересу до мисленнєвої діяльності, відсутність уваги і будь-якого інтересу до предмета або діяльності, неухважність, відсутність зосередженості. Недостатня вивченість питань використання засобів інформаційних технологій в процесі розвитку пізнавальної активності дітей старшого шкільного віку зі зниженим слухом зумовлює спеціальну організацію навчання та використання зазначених технологій і включення їх до змісту навчально-виховної роботи з дітьми.

1.2. Особливості використання інформаційних технологій в навчально-виховному процесі

Сучасний період розвитку суспільства вимагає від вчителя втілення нових ідей, нових підходів до вивчення предмета, щоб зацікавити учня, особливо в умовах швидкої інформатизації суспільства, спонукати його до активної навчальної діяльності. В учнів, які активно працюють із інформаційними технологіями формується вищий рівень розвитку самостійної діяльності, умінь

орієнтуватися в бурхливому потоці інформації, уміння виділяти головне, узагальнювати, робити висновки.

Широке впровадження в навчальний процес нових інформаційних технологій відкриває перспективи щодо гуманізації навчального процесу, розширення та поглиблення теоретичної бази знань, надання результатам навчання практичної значущості, інтеграції навчальних предметів, диференціації навчання відповідно до запитів, нахилів та здібностей учнів, інтенсифікації навчального процесу й активізації навчально-пізнавальної діяльності, посилення спілкування учнів і вчителя та учнів між собою і збільшення питомої ваги самостійної навчальної діяльності дослідницького характеру, розкриття творчого потенціалу учнів і вчителів з урахуванням їхніх позицій та вподобань, специфіки перебігу навчального процесу.

Інформаційні технології (ІТ) – це узагальнююче поняття, яке описує різноманітні пристрої, механізми, способи, алгоритми обробки інформації [23].

На сьогоднішній день найважливішими інформаційними технологіями є: комп'ютер, оснащений відповідним програмним забезпеченням та засоби телекомунікацій разом з розміщеною на них інформацією [26]. Комп'ютерні програми є складовою інформаційного навчання. Основна ідея такого роду технологій полягає в тому, щоб «компенсувати» за рахунок комп'ютера наявний недолік розвитку дитини, і таким чином полегшити або відкрити їй можливість інтеграції в суспільство і доступ до освіти [49].

Дидактичні можливості інформаційних технологій дозволяють: залучити учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності; активізувати навчання шляхом використання привабливих і швидкозмінних форм подачі інформації (мультиплікація, колір, музика), стимуляції пошуку відповідей, духу змагання; покращити сприйняття матеріалу за рахунок наочності, підкреслювання, кольорового зображення, графіки, мультиплікації, музики, відео; розвивати творче мислення шляхом експериментування, пошуку зв'язків між новою і старою інформацією, встановлення зв'язків і закономірностей в межах набору завчених фактів; розвивати абстрактне мислення за рахунок заміни,

демонстрації конкретних предметів схематичними чи символічними зображеннями (кресленнями, графіками), наочністю; формувати уміння раціонально будувати розумові операції (точно визначати цілі діяльності, завдання, засоби їх досягнення); стимулювати рефлексію, аналіз учнями своєї діяльності шляхом отримання наочного зображення наслідків власних дій; реалізувати індивідуалізацію навчання за послідовністю понять, що вивчаються; за методом подачі навчального матеріалу; рівнем складності і кількості пред'явлених задач, часу навчання тощо; керувати навчанням: комп'ютер визначає, які навчальні завдання (питання, задачі, вправи) будуть запропоновані учням, які пізнавальні дії (порівняння, зіставлення, абстрагування) вони мають виконати, до яких результатів і висновків дійти; забезпечити об'єктивність контролю, можливість реалізації суб'єктивного стилю спілкування, що особливо важливо для учнів із сповільненим темпом сприймання і засвоєння навчального матеріалу [45; 61].

Використання інформаційних технологій сприяє підвищенню ефективності навчання, що досягається завдяки широким зображувальним можливостям; збільшенню кількості інформації; моделюванню спільної діяльності учня і педагога на будь-якому етапі навчання; широкій діалогізації навчального процесу; розширенню кола об'єктів діалогу; гнучкості управління навчальною діяльністю на основі широкого варіювання «поля самостійності», індивідуалізації навчання.

Впровадження інформаційних технологій у навчальну діяльність в спеціальній школі змінює співвідношення різних організаційних форм навчальної діяльності: збільшується частка самостійної, індивідуальної та групової роботи, розширюється обсяг практичних робіт, насамперед пошукового та дослідницького характеру [54].

Фахівцю, що працює з дітьми з обмеженими можливостями, який використовує в роботі комп'ютерну техніку, необхідно вирішити два основні завдання спеціального навчання: сформувати у дітей уміння користуватися

комп'ютером і застосовувати інформаційні технології для розвитку та корекції психофізичних порушень у дітей [49].

Принциповим є усвідомлення того, що ефект застосування інформаційних технологій залежить від професійної компетентності вчителя, його вміння використати нові можливості, включити ці технології в систему навчання кожної дитини з обмеженими можливостями. Це сприятиме формуванню в учнів позитивної мотивації на навчання, психологічного комфорту, більшої свободи вибору форм і засобів діяльності під час розв'язання навчальних завдань [31; 50].

За освітнім призначенням всі засоби інформаційних технологій, які використовуються в процесі навчання можна поділити на такі групи:

- 1) навчальні – надають знання, формують вміння, навички навчальної чи практичної діяльності, забезпечуючи необхідний рівень засвоєння;
- 2) тренажери – призначені для обробки різноманітних вмінь та навичок, повторення чи закріплення пройденого матеріалу;
- 3) інформаційно-пошукові та довідкові – повідомляють дані, формують вміння та навички систематизації інформації;
- 4) демонстраційні – візуалізують об'єкти, явища, процеси, що вивчаються з метою їх дослідження та вивчення;
- 5) імітаційні – надають визначений аспект реальності для дослідження його структурних чи функціональних характеристик;
- 6) лабораторні – дозволяють проводити віддалені експерименти на реальному обладнанні;
- 7) моделюючі – дозволяють моделювати об'єкти, явища, процеси з метою їх дослідження та вивчення;
- 8) розрахункові – автоматизують різноманітні розрахунки та інші рутинні операції;
- 9) навчально-ігрові – призначені для створення навчальних ситуацій, в яких діяльність учнів реалізується в ігровій формі [35].

Перш за все, добираючи до уроку засоби інформаційних технологій, вчитель повинен враховувати, що вони повинні відповідати певним вимогам, а саме: бути цікавими і викликати інтерес та позитивні емоції у школярів; активізувати пізнавальну і розумову діяльність учнів; викликати у дитини бажання навчитися працювати самостійно; відповідати валеологічним вимогам; розвивати творчі здібності дитини; носити навчально-контролюючий характер.

Визначення корекційних цілей використання інформаційних технологій зумовлюється такими завданнями: досягнення вищої мотивації під час роботи з ІТ, ніж під час традиційного навчання; досягнення навчального ефекту в коротші терміни; забезпечення за рахунок застосування комп'ютерної технології градуйованої допомоги учневі; забезпечення учнів за допомогою комп'ютерної програми системою знань, умінь і навичок з певного навчального предмета; формування позитивних рис особистості [42].

До головних педагогічних цілей використання ІТ в навчально-виховному процесі спеціальної школи відносять:

1) інтенсифікацію всіх рівнів навчально-виховного процесу за рахунок застосування засобів сучасних інформаційних технологій :

- підвищення ефективності і якості процесу навчання;
- підвищення активності пізнавальної діяльності;
- поглиблення міжпредметних зв'язків;
- збільшення об'єму і оптимізацію пошуку потрібної інформації.

2) розвиток особистості учня, підготовка дитини до комфортного життя в умовах інформаційного суспільства:

- розвиток різних видів мислення;
- розвиток комунікативних здібностей;
- формування умінь ухвалювати оптимальне рішення або пропонувати варіанти рішення в складній ситуації;
- естетичне виховання за рахунок використання комп'ютерної графіки, технології мультимедіа;

- формування інформаційної культури, умінь здійснювати обробку інформації;
 - розвиток умінь моделювати завдання або ситуацію;
 - формування умінь здійснювати експериментально-дослідницьку діяльність.
- 3) робота на виконання соціального замовлення суспільства:
- підготовка інформаційно грамотної особистості;
 - підготовка користувача комп'ютерних засобів [49].

Корекційно-розвивальна сутність застосування інформаційних технологій полягає у перспективі реалізації основної їх переваги порівняно з іншими засобами – індивідуалізації спеціального навчання в умовах класу, забезпечення кожній дитині адекватного саме для неї темпу і способу засвоєння знань, надання можливості для самостійної продуктивної діяльності, яка підтримується необхідною системою допомоги.

Робота із засобом ІТ має будуватися відповідно до можливостей учня й завдань його корекційно-розвивального навчання. Комп'ютер має стати природним елементом всього курсу навчання з окремої змістової галузі й бути органічно пов'язаний з ним за змістом і цілями [7; 52; 93].

Застосування інформаційних технологій, як показує зарубіжний і вітчизняний досвід, при правильному їх використанні як у навчанні, так і в процесі виховання дітей зі зниженим слухом має ряд переваг у порівнянні з іншими засобами, з яких найбільш важливими є індивідуалізація навчального процесу за змістом матеріалу, обсягами, способам та темпами його засвоєння; активізація пізнавальної діяльності учнів при засвоєнні навчальної інформації за рахунок індивідуальної роботи з ними в інтерактивному режимі; надання можливості самостійної продуктивної діяльності; позитивна мотивація навчання за рахунок комфортних психологічних умов роботи дітей, регулярності контролю знань, об'єктивності оцінки; гуманізація навчального процесу в плані відповідності різних його сторін психофізіологічних особливостей людини; забезпечення зв'язку теорії з практикою; диференціація

навчання; управління пізнавальною діяльністю та формування у дітей творчих якостей; організація проблемно-орієнтованих баз знань на основі реалізації структурно-функціональних предметних і міжпредметних зв'язків; забезпечення адекватного емоційного стану учнів; можливість створення реальної досліджуваної ситуації; зміна характеру праці викладача, зокрема, скорочення рутинної і посилення творчої складової його діяльності.

Саме тому в спеціальному навчанні все більшу цінність і значимість набувають інформаційно-комунікативні технології як новий засіб навчання.

Таким чином, особливості використання інформаційних технологій в навчально-виховному процесі полягають в індивідуалізації навчального процесу за змістом матеріалу, обсягами, способам та темпами його засвоєння, наданні можливості самостійної продуктивної діяльності, позитивній мотивації навчання за рахунок комфортних психологічних умов роботи дітей, об'єктивності оцінки знань з боку педагога, забезпечення адекватного емоційного стану учнів, надання можливості створення реальної досліджуваної ситуації.

1.3. Корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти

Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес, зокрема, комп'ютеризація та навчально-методичне забезпечення використання корекційних і розвиваючих комп'ютерних програм з метою активізації навчальної діяльності школярів, корекції вад психічного розвитку є одним із напрямків підвищення ефективності корекційно-розвивального процесу в спеціальній школі.

Головною метою використання інформаційних технологій на уроках географії є формування й підтримка зацікавленості учнів до географічної науки, прищеплення любові до предмета, демонстрація різноманітних цікавих форм роботи. Тільки інформаційні технології дозволять швидко одержати повну й

нову географічну інформацію, що особливо актуально при використанні шкільних підручників без їх оновлення протягом кількох років.

Застосування інформаційних технологій при правильному їх використанні як в навчанні так і в вихованні дітей зі зниженим слухом має ряд переваг у порівнянні з іншими засобами, з яких найбільш важливими є наступні:

- індивідуалізація навчального процесу за змістом матеріалу, обсягами, способам та темпами його засвоєння;
- активізація розумово відсталих при засвоєнні навчальної інформації за рахунок індивідуальної роботи з ними в інтерактивному режимі;
- надання можливості самостійної продуктивної діяльності;
- позитивна мотивація навчання за рахунок комфортних психологічних умов роботи дітей, регулярності контролю знань, об'єктивності оцінки;
- гуманізація навчального процесу в плані відповідності різних його сторін психофізіологічних особливостей людини;
- зміна характеру праці вчителя, зокрема, скорочення рутинної і посилення творчої складової його діяльності.

Саме тому в спеціальному навчанні найбільшу цінність і значимість комп'ютер набуває як новий засіб навчання. Визначення корекційних цілей зумовлюється такими можливими завданнями:

- досягненням вищої мотивації під час роботи з комп'ютером, ніж під час традиційного навчання;
- досягнення навчального ефекту в коротші терміни;
- забезпечення за рахунок застосування комп'ютерної технології градуйованої допомоги учневі;
- забезпечення учнів за допомогою комп'ютерної програми системою знань, умінь і навичок з певного навчального предмета;
- формування позитивних рис особистості [39; 47].

Найприродніша форма роботи вчителя – урок. Урок, на якому в якості технічного засобу навчання використовується комп'ютер, можна назвати уроком з комп'ютерною підтримкою, які мають особливі цілі, форми і особливу методику визначення результативності. Головним завданням є організація такого уроку.

Перш за все, добираючи до уроку комп'ютерні засоби навчання, вчитель повинен враховувати, що вони повинні відповідати певним вимогам, а саме:

- бути цікавим і викликати інтерес та позитивні емоції у школярів;
- активізувати пізнавальну і розумову діяльність учнів;
- викликати у дитини бажання навчитися працювати самостійно;
- відповідати валеологічним вимогам;
- розвивати творчі здібності дитини;
- носити навчально-контролюючий характер.

Застосування комп'ютера на уроках географії – гарна можливість активізувати пізнавальні інтереси учнів під час вивчення та закріплення нового матеріалу, підвищити мотивацію навчальної діяльності, організувати самостійну роботу учнів, уміння набувати нових знань під час спілкування з учителем і упродовж взаємодії з комп'ютером [6; 10; 54].

Основна ідея використання комп'ютерної техніки в спеціальній школі, полягає в тому, що комп'ютер має бути не об'єктом вивчення, а засобом за допомогою якого дитина з недоліками розвитку інтелектуальної сфери зможе заповнити прогалини у знаннях з предметів спеціальної школи.

Корекційно-розвивальна сутність застосування інформаційних технологій полягає у перспективі реалізації основної їх переваги порівняно з іншими засобами – індивідуалізації корекційного навчання в умовах класу, забезпечення кожній дитині адекватного саме для неї темпу і способу засвоєння знань, надання можливості для самостійної продуктивної діяльності, яка підтримується необхідною системою допомоги.

Робота з комп'ютером має будуватися відповідно до можливостей учня й завдань його корекційного навчання. Комп'ютер має стати природним

елементом всього курсу навчання з окремої змістової галузі й бути органічно пов'язаний з ним за змістом і цілями [29; 48].

Зрозуміло, що та чи інша інформаційна технологія потрібна, якщо вона дозволяє отримати такі результати навчання, які не можна отримати без її використання. Наприклад, якщо програма дозволяє швидко виробити технічний навик побудови симетричних фігур на площині – така програма потрібна. Тому що без комп'ютера робота буде перевантажена масою додаткових рутинних побудов і найпростіших дій, а через велику кількість додаткових дій важко сформулювати і проконтролювати потрібне вміння. Однак пізніше набуті вміння потрібно закріпити реальними побудовами, інакше справжні навички не розвинуться.

На уроках з комп'ютерною підтримкою не слід принижувати значення традиційного робочого зошита. При вивченні будь-якого матеріалу за допомогою комп'ютера потрібні означення, правила, властивості та теореми необхідно записувати в зошит, як на традиційному уроці [11; 20; 42].

Можна виділити три основні задачі, які необхідно розв'язати для успішного проведення комп'ютеризованого уроку: дидактичну, методичну та організаційну. Під дидактичним забезпеченням розуміють навчальні матеріали уроку, конкретна навчальна програма та апаратура. Методична задача – визначення методів використання комп'ютерів при викладанні теми, аналіз результатів уроку і постановка наступної навчальної мети. Організаційна задача, яка легко вирішується під час традиційного уроку, стає головною. Вона полягає в тому, щоб виробити і закріпити в учнів навички роботи з навчальною програмою, організувати роботу, уникаючи перевантаження учнів та нераціонального використання часу [42; 54].

Комп'ютер у рамках нової інформаційної технології має забезпечити учням можливість доступу до географічної інформації, необхідність для виконання навчальної діяльності, забезпечити можливість обробки і аналізу інформації з географії, надати учням можливість експериментувати на імітованих географічних об'єктах [30; 57].

Використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі дітей зі зниженим слухом сприяє активізації всіх психічних процесів, особливо операційних компонентів мислення, переходу від наочно-образного рівня мислення до абстрактного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розвитку комунікативних умінь і навичок, формуванню практичних умінь, забезпеченню використання у практичній діяльності теоретичних знань. Поява засобу інформаційних технологій в процесі навчання учнів спеціальної школи розкриває широкі можливості в моделюванні різноманітних середовищ навчання [79; 87].

Провідними завданнями застосування інформаційних технологій на уроках в спеціальній школі є:

- 1) забезпечення учнів системою знань, умінь та навичок з певного навчального предмета;
- 2) подолання недоліків пізнавальної діяльності та особистісних якостей дітей з особливими потребами;
- 3) подальший розвиток психічних процесів учнів;
- 4) формування позитивних рис особистості;
- 5) розвиток мотиваційної сфери та пізнавальних інтересів [23; 49; 58].

Застосування ІТ на уроках географії – гарна можливість активізувати пізнавальні інтереси учнів під час вивчення та закріплення нового матеріалу, підвищити мотивацію навчальної діяльності, організувати самостійну роботу учнів, уміння набувати нових знань під час спілкування з учителем і упродовж взаємодії з засобом ІТ.

Інформаційні технології є одним із засобів навчання, що має унікальні можливості, тому їх використання в спеціальній школі поступово переходить на всезагальний рівень. Вони дають змогу значно унаочнити програмний матеріал, краще зрозуміти та засвоїти абстрактні поняття, сформувати практичні вміння та навички. Застосування комп'ютерних технологій дає змогу замінити більшість карт, плакатів, таблиць, дидактичних моделей тощо. Мультиплікація, звук, яскраві кольори, моделювання глобальних процесів

забезпечують інтерес учнів до предмету, розвивають їх творчі здібності, особливо, якщо навчання супроводжується ігровими елементами.

Наприклад, комп'ютерна кругосвітня подорож океанами й морями, під час якої на мандрівників чатує небезпека – бурі, рифи, землетруси або комп'ютерна подорож через тисячоліття в ті далекі часи, коли формувалася рельєф земної кори, корисні копалини, стають незабутніми.

Навчання з використанням інформаційних технологій є ефективним під час вивчення всіх курсів шкільної географії. Адже воно дає краще зрозуміти та засвоїти абстрактні поняття, сформувати практичні вміння та навички [9; 54].

Можливості застосування інформаційних технологій в навчально-виховному процесі в спеціальному закладі освіти:

- 1) дає змогу вчителю ефективно спостерігати за роботою всіх учнів класу;
- 2) знання подаються невеликими порціями, що відповідає особливостям контингенту класу;
- 3) можливість індивідуалізувати процес навчання;
- 4) збільшує кількість варіантів повторення, що сприяє кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу;
- 5) інформаційно-комунікативна технологія є засобом унаочнення;
- 6) завдання завжди практичної спрямованості;
- 7) робота із засобами інформаційно-комунікативних технологій, зокрема комп'ютером, спрямована на свідоме опанування знань;
- 8) допомога учням забезпечується комп'ютерним персонажем-помічником, що сприяє підвищенню мотиваційної складової навчальної діяльності [41; 62; 73; 90].

Основною ідеєю використання ІТ в умовах спеціального закладу освіти є те, що вони мають бути не об'єктом вивчення, а засобом, за допомогою якого дитина з недоліками розвитку інтелектуальної сфери зможе заповнити прогалини у знаннях.

Науковцями були створені програми, які забезпечують корекцію та розвиток порушених функцій дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Проте, програмне забезпечення для покращення стану навчальної діяльності цих дітей в Україні не розроблено. Ще одним недоліком є недостатнє забезпечення спеціальних шкіл засобами ІТ.

Використання ІТ у системі навчання географії в початкових закладах загального призначення вже не є інновацією, але незважаючи на існуючі публікації проблема остаточно не розв'язана і питання дослідження ефективності електронних продуктів у навчально-виховному процесі й досі залишається актуальним.

Головними умовами успішного використання ІТ на уроці у спеціальному закладі освіти є:

- 1) знання вчителем індивідуальних особливостей учнів класу, ступеня їхньої готовності до засвоєння матеріалу;
- 2) знання вчителем вимог навчальної програми та спеціальної методики викладання;
- 3) вміння працювати з ІТ [49; 74].

Найменш розробленою є методика складання навчальних програм різного типу з курсу географії. На жаль, навіть добре створені програми часто не відповідають вимогам освіти на сучасному етапі. Тому вчитель знов і знов повертається до традиційного друкованого засобу навчання [38; 47; 66; 71].

В спеціальному закладі освіти застосування ІТ ускладнюється порушеннями слухової функції в учнів. На даному етапі розвитку в Україні немає навчальних комп'ютерних програм з географії, призначених для використання в школах для дітей зі зниженим слухом. Тому вчителі-дефектологи можуть застосовувати ті засоби ІТ, які не потребують тісного контакту з учнями, в яких педагог виступає посередником між дитиною та програмою.

В ході аналізу наукової, науково-методичної літератури визначено програми, які за такою схемою взаємодії придатні для застосування на уроках географії у спеціальному закладі освіти:

1) MapInfo – географічна інформаційна система, яка максимально точно збирає та відображає просторові дані, надає користувачам широкі функціональні можливості для візуалізації та аналізу просторових даних.

2) «3-D Атлас Землі» - програма, створена французькою компанією Anuman Interactive. Являє собою інтерактивний 3-D Атлас Землі, в якому з точністю до одного сантиметра відтворена віртуальна модель нашої планети. Програма надає можливість кругосвітньої подорожі за допомогою ПК, миттєвого переміщення в будь-яку точку Землі, вивчення кожного її куточку із наданням вичерпної інформації про планету.

3) «Туристичний атлас світу Кирила та Мефодія» містить інформацію про географічне положення, історичні та економічні особливості, природно-кліматичні умови та визначні місця будь-якої країни світу. Включає понад 100 географічних карт, 900 фотографій, 25 відеокліпів та енциклопедичну інформацію.

4) «Енциклопедія Кирила і Мефодія» містить відео фрагменти та цікавий інформаційний матеріал з географії;

5) Google Earth – програма для роботи з тривимірною моделлю Землі що поєднує потужність пошуку Google з супутниковими фотографіями, картами, планами місцевості і 3D зображеннями будівель, дозволяючи дістати доступ до всесвітньої географічної бази даних;

6) Geo Information System – програма являє собою довідкову базу про всі відомі країни світу. Містить загальну інформацію про країни (площа, чисельність населення, міжнародне скорочення). Показує столицю, прапор, материк. Розташування країни можна розглянути на карті. Пропонується докладний опис кожної країни, а також загальна інформація про найбільші міста країн;

7) Astro – програма містить інформацію про всі планети Сонячної Системи, що дозволяє отримати зображення взаємного розташування планет на будь-який день у межах тисячоліття;

8) Astro v.1.1 – віртуальний глобус нашої планети. Допускає масштабування і довільне обертання, а також відображення паралелей, меридіанів, державних кордонів і великих міст.

Також в арсеналі педагога залишаються засоби мультимедіа, інтернет та програми для створення завдань для тестового контролю.

У навчальних закладах нашої країни вже закріпилась тенденція до організації нового структурного підрозділу, так званої медіатеки. В ній зберігається найрізноманітніша інформація: аудіо- та відео файли, презентації, комп'ютерні програми, текстова інформація [28; 56; 64].

Цікаво та естетично оформлена електронна інформація виконує функцію інтелектуального самовчителя, привчаючи учнів до відповідного смаку, культури слова, малюнка. На уроках географії, де вчителі застосовують електронно-комп'ютерну базу школи, учні мають змогу дізнатися про інтернет ресурси з різних географічних серверів та інформаційних сайтів, а також інтернет-проекти, про існуючі електронні навчальні посібники з географії, довідники та енциклопедії, знайти потрібну інформацію в мережі інтернет [54].

Інформаційні технології можна використовувати як окремий метод або прийом роботи на будь-якому етапі уроку залежно від його дидактичної мети. Під час актуалізації опорних знань можна використати слайд-презентацію, адаптований фрагмент наукового фільму, аудіо- чи відео- запис та ін. Так, наприклад, у 6 класі на уроці «Охорона природних багатств України» для кращого розуміння учнями навчального матеріалу можна використати уривок із серії фільмів «Унікальна Україна. Серія 2. Синевірський заповідник» [42; 53].

На етапі перевірки домашнього завдання учням можна запропонувати нескладні тестові завдання, заповнення таблиці або схематичний виклад матеріалу.

На етапі пояснення нового матеріалу можливість засобів інформаційних технологій моделювати різні складні явища може стати незамінною. Використовуючи відповідну програму, вчитель може не лише розповісти, а й продемонструвати учням те чи інше явище або властивість об'єкта, які за реальних умов відтворити неможливо [54].

Ураховуючи той факт, що вивчення нового матеріалу потребує більшої зацікавленості учнів можна провести урок в формі гри. Наприклад, на уроці «Своєрідність рослинного і тваринного світу» в межах теми «Австралія» для підвищення інтересу до навчального процесу та матеріалу, що вивчається можна запропонувати учням гру-змагання з використанням інтернету. На етапі узагальнення та закріплення знань інформаційні технології допоможуть виявити прогалини у засвоєнні матеріалу та визначити шляхи їх усунення [42].

Психологічна готовність до життя в інформаційному суспільстві, початкова комп'ютерна грамотність, формування інформаційної культури учнів, найдоцільніше здійснювати з опорою на знання, уміння і навички, здобуті у початкових класах. Все це пред'являє якісно нові вимоги і до шкільної освіти. Стандартизація освіти пов'язана також з тим, що відбувся перехід шкіл на нові, більш вільні форми організації навчального процесу, зміна статусу багатьох закладів освіти, введення нових навчальних планів, більш вільний вибір навчальних курсів та обсягів їх вивчення, створення нових технологій навчання [44; 76; 78; 91].

Комп'ютери стали широко використовуватися в освіті, з'явився термін – «комп'ютерна технологія навчання». Комп'ютерні технології розвивають ідеї програмованого навчання, відкривають зовсім нові, ще не досліджені технологічні варіанти, пов'язані з унікальними можливостями сучасних комп'ютерів і комунікацій. Комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання – це процеси підготовки та передачі інформації тому, кого навчають, за допомогою комп'ютера [1; 18].

Умовою ефективного використання комп'ютерних технологій є наявність устаткованими комп'ютерами класів і спеціалізованих комп'ютерних програм

для розв'язання навчальних і корекційних завдань в різних змістових галузях освіти дітей з обмеженими можливостями.

Можна виділити позитивні особливості роботи з комп'ютерною навчальною програмою:

- скорочення часу вироблення технічних навичок учнів;
- збільшення кількості тренувальних завдань;
- досягнення оптимального темпу роботи учня;
- перетворення учня на суб'єкт навчання (так як програма вимагає від нього активного управління);
- застосування в навчальній діяльності комп'ютерного моделювання реальних процесів;
- забезпечення навчання матеріалами із віддалених баз даних, використовуючи засоби телекомунікацій;
- набуття діалогу з програмою характеру навчальної гри, що у більшості учнів підвищує мотивацію навчальної діяльності.

Потрібно враховувати і недоліки:

- відсутність емоційності діалогу з програмою;
- не завжди враховані програмістами особливості конкретної групи учнів;
- майже повна відсутність розвитку мовлення, графічної та писемної культури учнів;
- виникнення, крім помилок у вивченні навчального предмету, яких учень допускається і на традиційних уроках, також технологічних помилок – помилок роботи з комп'ютерною програмою;
- подання навчального матеріалу, як правило, в умовній, надто стиснутій та одноманітній формі;
- обмеження контролю знань кількома формами – тестами або програмованим опитуванням;
- наявність спеціальних знань самого вчителя.

Недоліків у комп'ютерного навчання не менше, ніж переваг. Відмовлятися від комп'ютера в навчанні не можна, але не можна і зловживати комп'ютеризацією. Потрібно виробити критерії корисності використання комп'ютерів на уроці для кожної вікової групи за окремими темами [24; 83].

Корекційна робота з дітьми зі зниженим слухом передбачає використання спеціалізованих або адаптованих комп'ютерних програм (головним чином навчальних, діагностичних і розвиваючих). Ефект їх застосування, залежить від професійної компетенції педагога, вміння використовувати нові можливості, включати комп'ютерні технології в систему навчання кожної дитини, створюючи більшу мотивацію і психологічний комфорт, а також надаючи дитині свободу вибору форм і засобів діяльності.

Використання інформаційних технологій забезпечує ефективність проведення тематичної перевірки знань і вмінь учнів, коли, відповідаючи на поставлені завдання-запитання чи тестові завдання, школярі спілкуються з персональним комп'ютером і завдяки цифровій системі розпізнавання правильної відповіді вчаться отримувати знання [4; 19; 27; 68].

Так, наприклад, у 9 класі для перевірки знань учнів з теми: «Головні річкові системи та басейни річок» можна застосувати трирівневі тестові завдання на виявлення знань:

- 1) на репродуктивному рівні;
- 2) на частково-пошуковому;
- 3) на творчому рівні.

Під час застосування тестів потрібно враховувати особливості психіки дітей зі зниженим слухом: питання не повинні бути двозначними, кількість варіантів відповідей повинна бути мінімальною, а самі запитання – чітко сформульовані. Поєднанням на уроці різних методів і прийомів, в тому числі і з засобами інформаційних технологій, вчитель може досягти значного покращення знань учнів зі зниженим слухом з тієї чи іншої теми [54; 75; 86].

Таким чином, корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти базуються на ідеї

їх інтеграції з традиційними навчальними методиками, а також перебувають на етапі оновлення всієї системи освіти, впровадження в навчально-виховний процес нових інформаційних технологій, орієнтацій на творчу діяльність учня, визнання неповторності особистості, забезпечення диференціації та індивідуалізації навчання. Інформаційні технології допомагають вчителю зробити уроки цікавішими, різноманітнішими, підвищити рівень мотивації та активності учнів, збільшити частку самостійної роботи, покращити засвоєння навчального матеріалу.

Висновки до розділу 1

В ході теоретичного аналізу науково-методичної, педагогічної, спеціальної, психологічної літератури висвітлено сучасні підходи до проблеми розвитку пізнавальної активності дітей середнього шкільного віку в освітньому просторі. Встановлено, що пізнавальна активність учнів середніх класів має свої особливості, такі як: байдужість до навчання, уникання виконання завдань, пов'язаних з подоланням труднощів, інтелектуальна пасивність, відсутність інтересу до мисленнєвої діяльності, відсутність уваги і будь-якого інтересу до предмета або діяльності, неухважність, відсутність зосередженості. Недостатня вивченість питань використання засобів інформаційних технологій в процесі розвитку пізнавальної активності дітей старшого шкільного віку зі зниженим слухом зумовлює спеціальну організацію навчання та використання зазначених технологій і включення їх до змісту навчально-виховної роботи з дітьми.

Визначено особливості використання інформаційних технологій в навчально-виховному процесі полягають в індивідуалізації навчального процесу за змістом матеріалу, обсягами, способам та темпами його засвоєння, наданні можливості самостійної продуктивної діяльності, позитивній мотивації навчання за рахунок комфортних психологічних умов роботи дітей, об'єктивності оцінки знань з боку педагога, забезпечення адекватного емоційного стану учнів, надання можливості створення реальної досліджуваної ситуації.

З'ясовано, що застосування інформаційних технологій має ряд переваг у порівнянні з іншими засобами, з яких найбільш важливими є активізація пізнавальної діяльності учнів при засвоєнні навчальної інформації за рахунок індивідуальної роботи з ними в інтерактивному режимі, забезпечення зв'язку теорії з практикою, диференціації навчання, управління пізнавальною діяльністю та формування у дітей творчих якостей, організації проблемно-орієнтованих баз знань на основі реалізації структурно-функціональних предметних і міжпредметних зв'язків.

Проаналізовано корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти, які базуються на ідеї їх інтеграції з традиційними навчальними методиками, а також перебувають на етапі оновлення всієї системи освіти, впровадження в навчально-виховний процес нових інформаційних технологій, орієнтації на творчу діяльність учня, визнання неповторності особистості, забезпечення диференціації та індивідуалізації навчання. Інформаційні технології допомагають вчителю зробити уроки цікавішими, різноманітнішими, підвищити рівень мотивації та активності учнів, збільшити частку самостійної роботи, покращити засвоєння навчального матеріалу.

Таким чином, застосування інформаційних технологій в навчально-виховному процесі учнів зі зниженим слухом надає широкі можливості для всебічного розвитку даних дітей і сприяє формуванню пізнавального інтересу та розвитку пізнавальної активності за допомогою комп'ютерних засобів навчання.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ СЕРЕДЬНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Методика визначення в учнів зі зниженим слухом стану пізнавальної активності на уроках географії

Теоретичний аналіз процесу розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії засвідчує, що зазначена проблема є недостатньо вивченою і потребує більш глибокого дослідження. Ефективність корекційної роботи з розвитку пізнавальної активності у дітей означеної нозології багато в чому залежить від розуміння особливостей пізнавальної активності в цілому та оцінки її структурних компонентів: емоційного, інтелектуального (стан розвитку уваги, мисленнєвих процесів, пам'яті), вольового (рівень самостійності та ініціативності).

У відповідності з метою і завданнями дослідження був розроблений план дослідно-експериментальної роботи, який включав два етапи:

Констатувальний етап. Метою даного етапу було діагностика стану пізнавальної активності учнів старших класів зі зниженим слухом на уроках географії.

Формувальний етап. Метою цього етапу було теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методику розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу освіти.

Завдання діагностики рівня розвитку пізнавальної активності залишається актуальним, оскільки підвищення рівня працездатності ми пов'язуємо з оптимізацією психічного стану. Основним психологічним засобом діагностики психічних станів є виконання тестових процедур, що характеризують ефективність різних психічних процесів при вирішенні відповідних завдань. Виходячи з цього, проблема оцінки психічних станів в ході констатувального

етапу дослідження виступала як типова психометрична задача – описати і кількісно оцінити зрушення в психічних процесах, що досліджуються, які відбуваються під впливом зміни засобів навчання.

На етапі констатувального експерименту враховувалось співвідношення первинного дефекту і вторинних дефектів, а також ступінь їх вираження. Виявлялись наслідки дефекту, які найбільш негативно впливали на розвиток пізнавальної діяльності та особистість: байдужість до навчання; інтелектуальна пасивність, відсутність інтересу до мисленнєвої діяльності; відсутність уваги і будь-якого інтересу до предмета або діяльності в інертних дітей, або неухважність, відсутність зосередженості у збудливих дітей.

До обстеження були включені елементи гри і навчання, варіанти допомоги, завдання аналогічного характеру, в яких виявляється здатність дитини до перенесення показаних прийомів діяльності. У ході констатувального експерименту чергувались завдання вербального і невербального характеру, які були спрямовані на дослідження уваги, мислення, пам'яті та емоційних станів. Вибір і послідовність застосування тих чи інших методів залежав від віку й індивідуальних особливостей обстежуваних.

Вивчення особливостей розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом було організовано на базі Комунального закладу освіти «Криворізький спеціальний багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр № 1» Дніпропетровської обласної ради. Вікові досліджуваних – 14–15 років. У дослідженні брали участь 14 підлітків. З них 6 дівчаток і 8 хлопчиків.

У даній групі підлітків було проведено обстеження компонентів пізнавальної активності з метою вивчення особливостей її розвитку. Завданням дослідження було вивчення вольової активності, вивчення уваги, її стійкості, переключення та об'єму, дослідження особливостей пам'яті.

При проведенні обстеження застосовувались наступні показники:

1) емоційна реакція дитини на сам факт обстеження. Хвилювання це природна реакція на нову обстановку, на незнайомих людей. При цьому має

насторожувати надмірна веселість, фамільярність у зверненні з однокласниками, неадекватність поведінки;

2) розуміння інструкції, мети і завдання. Чи вислуховує дитина інструкцію до кінця, чи робить спроби зрозуміти її, перш ніж приступити до роботи? Яка інструкція зрозуміла дітям: усна або усна з візуальним показом?

3) характер діяльності. Зверталася увага на наявність і стійкість інтересу до завдання, цілеспрямованість діяльності дитини, вміння доводити справу до кінця, раціональність та адекватність способів дій, на зосередженість в процесі роботи. Враховувалася загальна працездатність дитини. Дуже важливими якостями підлітків були наявність самоконтролю, саморегуляції, а одним з головних показників була можливість використовувати допомогу. Чим виражено ця здатність, тим вище навчання дитини.

4) реакція на результат роботи. Правильна оцінка своєї діяльності, адекватна емоційна реакція (радість при успіху, засмучення при невдачі) свідчать про розуміння дитиною ситуації.

В ході констатувального етапу були використані наступні методи психолого-педагогічного дослідження компонентів пізнавальної активності підлітків з особливостями інтелектуального розвитку:

1. Методика Ньєрона-Рузера. Проводиться з метою дослідження стану уваги, можливості цілеспрямованого набуття навичок, засвоєння нових засобів дій.

Для проведення використовується спеціальний бланк, який має 10 рядів геометричних фігур (по 10 у кожному рядку). У верхніх чотирьох фігурах необхідно поставити різні позначки і запропонувати учневі такі самі позначки поставити на решті фігур бланка. Свої дії учень може звіряти зі зразками.

Дитина безперервно працює, виконуючи це завдання протягом двох хвилин, загальний показник переключення та розподілу її уваги визначається за формулою:

$$S = (0,5N - 2,8n) / 120$$

де S – показник переключення та розподілу уваги;

N – кількість геометричних фігур, які дитина проглянула та позначила відповідними знаками за дві хвилини;

n – кількість помилок, допущених під час виконання завдання. Помилками вважаються неправильно поставлені знаки або пропущені, тобто не відмічені відповідними знаками геометричні фігури.

Бланк та критерії оцінки результатів методики наведені у додатку А. Результати проведеної методики відображені у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Результати дослідження стану уваги, її переключення та розподілу у підлітків зі зниженим слухом на констатувальному етапі експерименту (у %)

Рівень розвитку уваги	Кількість дітей
Дуже високий	0
Високий	14,3
Середній	28,6
Низький	35,7
Дуже низький	21,4

Результати дослідження уваги за методикою Ньєрона-Рузера засвідчили, що для підлітків зі зниженим слухом притаманний низький розвиток уваги (35,7 %), складність її розподілу та переключення; у 21,4 % учнів було виявлено дуже низький рівень розвитку уваги; 28,6% учасників діагностики мали середній рівень розвитку уваги; і лише у 14,3 % учнів було виявлено високий рівень розвитку уваги.

2. Методика «Запам'ятай і розстав крапки» була застосована з метою оцінки обсягу уваги підлітків зі зниженим слухом. Для цього був використаний стимульний матеріал, зображений у додатку Б. Лист із крапочками попередньо розрізається на 8 малих квадратів, які потім складаються у стопку таким чином, щоб вгорі був квадрат з двома крапками, а

внизу – квадрат із дев'ятьма крапками (всі інші йдуть по черзі із послідовно збільшеною кількістю крапок на них).

Перед початком експерименту дитина отримує наступну інструкцію: «Зараз ми пограємо в гру на увагу. Я буду показувати тобі картки, на яких намальовані крапки, а потім ти сам будеш малювати ці крапки в пустих клітинках у тих місцях, де ти бачив ці крапки на картках».

Далі дитині послідовно, на 2-4 секунди показується кожна із восьми карток з крапками і після кожної картки пропонується відтворити побачені перед собою картки на пустій картці за 20 секунд. Цей час дається дитині для того, щоб вона мала змогу згадати, де знаходились побачені крапки, та відмітити їх в пустій картці.

Стимульний матеріал наведений в додатку Б.

Результати експерименту оцінювались в балах наступним чином:

10 балів – дитина правильно за відведений час відтворила на картці 6 та більше крапок;

8-9 балів – дитина безпомилково відтворила на картці від 4 до 5 крапок;

6-7 балів – дитина правильно відтворила по пам'яті від 3 до 4 крапок;

4-5 балів – дитина правильно відтворила від 2 до 3 крапок;

0-3 бали – дитина змогла правильно відтворити не більше однієї крапки.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – дуже високий;

8-9 балів – високий;

6-7 балів – середній;

4-5 балів – низький;

0-3 бали – дуже низький.

Результати діагностики обсягу уваги підлітків з вадами інтелектуального розвитку відображені у таблиці 2.2.

Результати дослідження уваги за методикою «Запам'ятай і розстав крапки» засвідчили, що для підлітків зі зниженим слухом притаманний переважно низький обсяг уваги (50,0 %), дуже низький рівень обсяг уваги було

виявлено у 21,5 % учнів 8 класу, середній – у 21,4 % і високий лише у 7,1 % підлітків.

Таблиця 2.2

Результати дослідження обсягу уваги у підлітків зі зниженим слухом
на констатувальному етапі експерименту (у %)

Рівень обсягу уваги	Кількість дітей
Дуже високий	0
Високий	7,1
Середній	21,4
Низький	50,0
Дуже низький	21,5

3. Тест «Самооцінка сили волі», який наведений у додатку В, був застосований для вивчення узагальненої характеристики прояву сили волі у підлітків зі зниженим слухом.

Тест містить 15 запитань. Варіанти відповідей: «Так», «Не знаю» або «Буває», «Трапляється» і «Ні».

Відповіді оцінювались наступним чином:

"Так" – 2 бали; "Не знаю" або "Буває", "Трапляється" – 1 бал; "Ні" – 0 балів.

Потім підраховувалась загальна сума набраних балів. Якщо вона знаходилась в межах:

✓ від 0 до 12 балів – слабкий рівень сили волі, легко переконати. Однак, знання своїх "слабких місць" робить людину більш сильною. Слід працювати над собою, удосконалюючи свою вольову регуляцію.

✓ від 13 до 21 балів – сила волі на середньому рівні. У різних ситуаціях діє по-різному, іноді проявляючи поступливість і піддатливість, а іноді – наполегливість і завзятість. Саме в цій мобільності і неоднаковості полягає привабливість людини у спілкуванні і справах.

✓ від 22 до 30 балів – високий рівень сили волі, вольова людина.

Проте слід пам'ятти, що вона (дитина) не одна, а поступки, компроміси і переговори теж приводять до успіху в спілкуванні і справах.

Тестування проводилось у груповій формі роботи, що дало змогу швидше зібрати отримані результати, які наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати тестування сили волі у підлітків зі зниженим слухом
на констатувальному етапі експерименту (у %)

Рівень обсягу уваги	Кількість дітей
Високий	14,3
Середній	28,6
Низький	57,1

Отримані дані дозволяють зробити висновок, що у більшості учасників тестування слабка сила волі (57,1 %), їх легко переконати; середня сила волі у 28,6 %, високий рівень сили волі – у 14,3 % підлітків.

3. Проба на запам'ятовування слів, наведена у додатку Г, спрямована на дослідження особливостей оперативної (механічної) пам'яті. За допомогою неї можна також визначити міру стійкості та концентрації уваги.

Учням пропонується на окремому аркуші написати 6 слів, дібраних таким чином, щоб між ними важко було встановити смислові асоціації. Учню називають слова (або він сам їх читає). Потім показують малюнки і за допомогою них пропонують згадати названі (прочитані) слова.

Результати проби на запам'ятовування слів відображені у таблиці 2.4

Стимульний матеріал та критерії оцінювання результатів проби наведені у додатку Г.

Дані таблиці дозволяють зробити висновок, що у половини учасників (50,0 %) тестування низький рівень розвитку оперативної пам'яті, середній рівень розвитку оперативної пам'яті було виявлено у 28,6 % учнів, 21,4 % мали високий рівень розвитку оперативної пам'яті.

Таблиця 2.4

Результати дослідження оперативної пам'яті у підлітків зі зниженим слухом на констатувальному етапі експерименту (у %)

Рівень розвитку пам'яті	Кількість дітей
Високий	21,4
Середній	28,6
Низький	50,0

Результати констатувального етапу дослідження показали, що увага підлітків характеризується переважно низьким об'ємом, складністю перемикання та розподілу; рівень розвитку пам'яті підлітків з особливостями інтелектуального розвитку низький; тест на силу волі демонструє, що у 57,1 % підлітків вона знаходиться на низькому рівні.

Діагностика компонентів пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом довела, що показники її розвитку у більшості з учасників діагностики знаходяться на низькому рівні.

На основі загальної характеристики результатів дослідження та отриманих даних була розроблена та запропонована до впровадження методика застосування інформаційних технологій на уроках географії, спрямований на розвиток пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом.

2.2. Корекційно-розвивальна робота з розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом в процесі використання інформаційних технологій на уроках географії

Теоретичний аналіз проблеми дослідження засвідчує, що процес розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом є складним, залежить від багатьох чинників і визначається комплексом педагогічних умов.

У науковій літературі педагогічну умову характеризують як обставину, від якої залежить розвиток особистості; обстановку, в якій відбувається цей розвиток; характеристику середовища, де розвивається учень [21]. У даному

дослідженні розглядаються педагогічні умови, які визначають відповідний зміст, організаційні форми, методи (прийоми), що використовують для розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом.

Місце й роль ігрової технології в навчальному процесі, сполучення елементів гри й учені багато в чому залежать від розуміння вчителем функцій педагогічних ігор. Функції гри різноманітні. Виділимо найбільш важливі функції гри як засобу педагогічного впливу на розумово відсталих учнів:

1. Функція міжнаціональної комунікації. Ігри дають змоделювати різні ситуації життя, шукати вихід з конфліктів, не прибігаючи до агресивності, навчають розмаїтості емоцій у сприйнятті всього існуючого в житті.

2. Функція самореалізації людини в грі. Це одна з основних функцій гри. Для людини гра важлива як сфера реалізації себе як особистості. Саме в цьому плані йому важливий сам процес гри, а не її результат, конкурентність або досягнення будь-якої мети.

3. Діагностична функція гри. Індивід поводить у грі на максимумі проявів (інтелект, творчість); гра сама по собі – це особливе „поле самовираження”.

4. Ігротерапевтична функція гри. Гра може й повинна бути використана для подолання різних труднощів, що виникають у людини в поведінці, у спілкуванні з навколишніми, у навчанні.

5. Функція корекції в грі. Психологічна корекція в грі відбувається природно, якщо всі учні засвоїли правила й сюжет гри, якщо кожен учасник гри добре знає не тільки свою роль, але й ролі своїх партнерів, якщо процес і ціль гри їх поєднують. Корекційні ігри здатні надати допомогу учням з поведінкою, що відхиляється, допомогти їм упоратися з переживаннями, що перешкоджають їхньому нормальному самопочуттю й спілкуванню.

6. Розважальна функція гри. Розважальна функція гри пов'язана зі створенням певного комфорту сприятливої атмосфери, щиросердечної радості як захисних механізмів, тобто стабілізації особистості, реалізації рівнів її домагань. Розвага в іграх – пошук.

Не зважаючи на те, що провідним видом діяльності учнів спеціальної школи є навчання, гра є найбільш ефективним засобом для формування розвивального середовища дитини зі зниженим слухом. Тому в організації корекційно-виховної роботи з такими дітьми значна роль належить грі. Проте, звичайно, було б не правильно здійснювати всю корекційну роботу лише ігровими методами. Вчитель, враховуючи конкретні умови роботи з тими чи іншими дітьми, зокрема рівень їх розвитку, ставлення до занять, втомлюваність та інші умови, вирішує, коли і як використовувати гру. Навчаючи дітей в процесі гри, педагог повинен прагнути, щоб радість від ігрової діяльності поступово перейшла в радість навчання. Включаючи гру в урок, вчитель повинен турбуватися, щоб основне дидактичне завдання, яке складає зміст гри, відповідало навчальній меті уроку, було для дітей посилюючим, сприяло максимальній активізації розумової діяльності.

Уроки географії вимагають від дітей певної мовленнєвої активності. Враховуючі психологічні особливості дітей зі зниженим слухом, постає проблема у використанні нових засобів формування комунікативної компетенції у дітей зі зниженим слухом – інформаційних технологій.

Аналіз навчальних програм з курсу «Географія» для спеціальних шкіл дітей зі зниженим слухом дозволяє зробити висновки про актуальність використання дидактичних ігор на уроках. З метою розвитку комунікативних вмінь і навичок учнів спеціальних шкіл, можна застосовувати такі види ігор: географічне лото, географічне доміно, «Аукціон», географічні задачі, кросворди, ігри-завдання, ігри-подорожі [47; 50; 81; 94].

«Географічне лото». Спочатку вчитель, а потім учні беруть із скриньки картки з написаними на них географічними поняттями, термінами, номенклатурою. Подумки вони дають їм визначення, не промовляючи вголос, і накривають картки фішками. Хто раніше накрив усі слова, той і виграв. Тому такі складні поняття, як „материк”, „частина світу”, „океан”, „острів”, „півострів”, „пустеля”, учні успішно засвоюють і довго пам'ятають.

«Географічне доміно». На пластинках з одного боку написано назву одного з материків, а з другого – назву будь-якого географічного об'єкту. За правилами гри можуть стикуватися пластинки доміно одного материка. Таким чином, учні краще запам'ятовують назви географічних об'єктів і швидше зможуть відшукати їх на географічних картах.

«Аукціон». Основною вимогою гри є лаконічне промовляння визначень тих чи інших географічних понять, термінів, явищ. Ці та інші методи роботи на уроці спонукають до самостійності й активізують пізнавальну діяльність школярів [54; 95].

Географічну задачу можна використовувати під час вивчення теми „Євразія”. Одна з них полягає в тому, щоб назвати такі географічні терміни, з початкових літер яких можна було б скласти поняття „гора”. Такими термінами виявились: річка в Азії – Ганг, країна, що розташована в південно – західній Азії – Оман, права притока Дніпра – Рось і частина світу – Азія.

Далі учні відповідають на запитання вчителя, що характеризують географічні назви. Треба знайти річку Ганг на карті, показати її і розповісти легенди про неї: відшукати на карті країну Оман, дати їй характеристику за картою; показати річку Дніпро і її притоку Рось, розповісти, яке вона має значення в господарській діяльності людей; дати коротку характеристику частині світу Азії.

Великий інтерес викликають в учнів географічні задачі в малюнках. Наприклад, за малюнком треба визначити назви річок, міст і окремих понять.

Дидактичні ігри – **чайнворди** – використовують для закріплення вивченого матеріалу за певною темою. Так, вивчаючи внутрішні води Євразії у 8-му класі, учні складають своєрідний ланцюг залежних одне від одного понять (назв морів, річок, озер); „Карське – Егейське – Рона – Амур”, кожне з яких потім пояснюють.

Більш складним видом дидактичних ігор вважаються кросворди.

Особливо підвищений інтерес в учнів викликали дидактичні **ігри - завдання** які направлені на розвиток комунікативних умінь : вікторини,

загадки, ребуси, словесні географічні ігри, які складаються з цікавих запитань, відкривають простір для роздумів, тренують мислення і слугують своєрідним засобом введення учнів у нову тему.

Під час вивчення теми „Африка” у 8-му класі **вікторина** може мати такий зміст [42]:

1. Чому на півночі Африки – зима, а в цей час на півдні материка – літо?
2. Який материк за площею менший пустелі Сахара?
3. Яка річка двічі перетинає екватор?
4. В якому морі ловлять рибу жителі трьох частин світу?
5. Який материк розташований у чотирьох півкулях?
6. Чи завжди Африка була оточена з усіх сторін водою, як нині?

Під час виконання учнями практичних робіт з тем: „Азія” або „Європа” доречним буде запропонувати дітям **гру - подорож**. Завдання конкурсів будуть складатися з практичних завдань передбачених програмою. Наприклад:

1. Нанесення на контурну карту кордонів Азії, гір, рік, морів, океанів, островів, півостровів, озер.
2. Охарактеризування однієї - двох річок (виток, гирло, напрямок течії, куди впадає, які притоки має).
3. Нанесення кордонів вивчених держав, надписування їх назви столиць.
4. Виготовлення альбому про життя людей в країнах Азії [63].

Завдання учні будуть отримувати від піратів, які захопили їх корабель. Для більш зручного проведення гри, доречним буде поділити клас на команди.

Поділити клас на чотири групи допоможе така гра. На окремих папірцях пишуть географічні назви чотирьох материків (наприклад, Африки, Північної Америки, Австралії, Євразії). Потім папірці згортають у „трубочку”, кладуть у пакет і перемішують. Кожний учень витягає з пакета „трубочку” з назвою. Після того, як усі папірці розібрані, у різних частинах кабінету вивішують чотири таблички з назвами вибраних материків. Тепер учні самостійно визначають, до якого материка належить географічна назва, і підходять до відповідної таблички. Звичайно, таким чином можна поділити клас і на п'ять, і

на шість груп. Можна також для поділу на групи використати фактичний матеріал попереднього домашнього завдання чи назви інших географічних об'єктів річок, озер, гірських систем, островів, півостровів, заток тощо, чи елементи політичної карти світу [27; 54].

Ігри важливо проводити систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних правил ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи їх в міру нагромадження в учнів знань, вироблення вмінь і навичок, розвитку мисленнєвої і комунікативної діяльності. Тому гра має ввійти в практику вчителя як один з найефективніших методів у розвитку географічних уявлень.

Під час планування й проведення уроків- ігор на географічну тему варто дотримуватися наступних рекомендацій [82]:

Основні принципи організації гри:

1. Відсутність примушення будь-якої форми при залученні дітей у гру;
2. Принцип розвитку ігрової динаміки;
3. Принцип підтримки ігрової атмосфери (підтримка реальних почуттів дітей);
4. Принцип взаємозв'язку ігрової й неігрової діяльності; для педагогів важливий перенос основного змісту ігрових дій у реальний життєвий досвід дітей;
5. Принципи переходу від найпростіших ігор до складних ігрових форм. Логіка переходу від простих ігор до складного пов'язана з поступовим поглибленням різноманітного змісту ігрових завдань і правил – від ігрового стану до ігрових ситуацій, від наслідування – до ігрової ініціативи, від локальних ігор – до ігор- комплексів, від вікових ігор – до безвікових, «вічних».

Безумовно, виховна, освітня цінність інтелектуальних ігор залежить від участі в них педагогів.

Перед учителем стоять завдання:

- опиратися на досягнення відповідного віку;
- прагнути мобілізувати потенційні можливості конкретного віку;

- підготувати «грунт» для наступного віку, тобто орієнтуватися не тільки на наявний рівень, але й на зону найближчого розвитку мотивів до навчальної діяльності.

Правила проведення уроку в ігровій формі:

1. Попередня підготовка: треба обговорити коло питань і форму проведення. Повинні бути заздалегідь розподілені ролі. Це стимулює пізнавальну діяльність.

2. Обов'язкові атрибути гри: оформлення, карта міста, корона для короля, що відповідає перестановка меблів, що створює новизну ефект несподіванки й буде сприяти підвищенню емоційного фону уроку.

3. Обов'язкова констатація результату гри.

4. Компетентне журі.

5. Обов'язкові ігрові моменти ненавчального характеру (проспівати серенаду, проскакати на коні та ін.) для перемикання уваги й зняття напруги.

6. В основу сценарію гри має бути покладена реальна, життєва ситуація. При цьому слід враховувати вік дітей, їхній життєвий досвід, знання, які будуть необхідні в процесі гри.

7. Після повідомлення учням ігрової ситуації складають сценарій гри. Для цього учням пропонують самостійно попрацювати з різними джерелами інформації. Потім колективно скласти сценарій гри, розподілити ролі між собою. Завдання вчителя при цьому – зацікавити учнів, коригувати їхню діяльність.

8. Важливо створити в класі відповідну обстановку, імітуючи реальність.

9. Намагатися постійно підтримувати інтерес учасників. Для цього треба мати в запасі не передбачені сценарієм завдання.

10. Життєва ситуація, покладена в основу гри, має передбачати вихід із гри в реальне життя. Мета цього етапу полягає в оцінці життєвої ситуації, у спрямованості на практичні дії. (Чому так відбулося в житті? Що можна змінити в грі, щоб цього не сталося в житті?).

11. Закінчення гри не є кінцевим результатом ігрової діяльності. Наступним важливим етапом є аналіз дій кожного учасника гри: ставлення до результатів гри, з'ясування, яких знань і умінь виявилось недостатньо для розв'язання поставлених завдань.

Таким чином, корекційно-розвивальна робота з розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом в процесі використання інформаційних технологій на уроках географії передбачає використання значної кількості ігор під час уроків та практичних занять. Всі ігри спрямовані на полегшення засвоєння учнями зі зниженим слухом програмового матеріалу з географії, розвитку їх пізнавальних можливостей, мотивації до навчання та зацікавленість предметом в цілому та розвитку пізнавальної активності.

Висновки до розділу 2

У другому розділі висвітлено питання організації процесу розвитку пізнавальної активності дітей зі зниженим слухом середнього шкільного віку на уроках географії.

Визначено стан сформованості пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії в умовах спеціальної школи. Результати дослідження уваги за методикою Ньєрона-Рузера засвідчили, що для підлітків зі зниженим слухом притаманний низький розвиток уваги (35,7 %); у 21,4 % учнів було виявлено дуже низький рівень розвитку уваги; 28,6% учасників діагностики мали середній рівень розвитку уваги; і лише у 14,3 % учнів було виявлено високий рівень розвитку уваги. Результати дослідження уваги за методикою «Запам'ятай і розстав крапки» засвідчили, що для підлітків зі зниженим слухом притаманний переважно низький обсяг уваги (50,0 %), дуже низький рівень обсяг уваги було виявлено у 21,5 % учнів 8 класу, середній – у 21,4 % і високий лише у 7,1 % підлітків. Отримані дані дозволяють зробити висновок, що у більшості учасників тестування слабка сила волі (57,1 %), їх легко переконати; середня сила волі у 28,6 %, високий рівень сили волі – у 14,3 % підлітків. Дані таблиці дозволяють зробити висновок, що у половини

учасників (50,0 %) тестування низький рівень розвитку оперативної пам'яті, середній рівень розвитку оперативної пам'яті було виявлено у 28,6 % учнів, 21,4 % мали високий рівень розвитку оперативної пам'яті.

Діагностика компонентів пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом довела, що показники її розвитку у більшості з учасників діагностики знаходяться на низькому рівні. На основі загальної характеристики результатів дослідження та отриманих даних була розроблена та запропонована до впровадження методика застосування інформаційних технологій на уроках географії, яка спрямована на розвиток пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом.

Охарактеризовано особливості корекційно-розвивальної роботи з розвитку пізнавальної активності учнів середніх класів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій, які передбачають використання значної кількості ігор під час уроків та практичних занять. Всі ігри спрямовані на полегшення засвоєння учнями зі зниженим слухом програмового матеріалу з географії, розвитку їх пізнавальних можливостей, мотивації до навчання та зацікавленість предметом в цілому та розвитку пізнавальної активності.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчують, що проблема розвитку пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на уроках географії є недостатньо вивченою і потребує більш глибокого дослідження.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Методика розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціальної школи

В ході дослідження було з'ясовано, що стан сформованості пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії в умовах спеціальної школи у переважній більшості учнів означеної нозології знаходиться на низькому рівні. З огляду на це зростає необхідність застосування такого організаційного забезпечення навчально-виховного процесу, яке б сприяло ефективному розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом старших класів, закріпленню знань, умінь, навичок у процесі організації практичної діяльності.

Система освіти має забезпечувати всебічний розвиток дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів та потреб, сучасного світогляду, навичок самостійного наукового пізнання, оволодіння засобами практичної та пізнавальної діяльності. Ці завдання реалізуються в школі під час вивчення учнями різних предметів, зокрема під час уроків географії.

Здійснивши діагностику компонентів пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом на констатувальному етапі було виявлено низькі показники за провідними параметрами пізнавальної активності.

Обґрунтування й експериментальна перевірка методики розвитку пізнавальної активності учнів середніх класів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу освіти виступали основною метою формувального експерименту.

На формувальному етапі були визначені наступні завдання:

1) Розвивати пізнавальну активність, її компоненти, а саме:

- увагу, її об'єм та стійкість;
- оперативну (механічну) пам'ять;
- силу волі підлітків зі зниженим слухом;

2) Сприяти позитивному емоційному налаштуванню на навчання підлітків зі зниженим слухом.

Даний етап експерименту відбувався на базі Комунального закладу освіти «Криворізький спеціальний багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр № 1» Дніпропетровської обласної ради з вересня 2019 р. по квітень 2020 р. В експериментальній роботі були задіяні 14 учнів зі зниженим слухом, які навчались у 8 класі, з них 6 дівчаток і 8 хлопчиків. Вік досліджуваних – 14–15 років. Всі діти були обстежені за методикою констатувального експерименту, результати якого дозволили вважати дану групу репрезентативною.

Протягом формувального етапу експерименту в роботі з учнями зі зниженим слухом була запроваджена методика розвитку пізнавальної активності на уроках географії засобами інформаційних технологій. Формувальна методика була розрахована на один рік навчання. Протягом навчального року робота з дітьми проводилась з розрахунку два уроки на тиждень у першій половині дня, загальною кількістю 34 уроки на рік за розробленою програмою, що відповідало санітарно-гігієнічним вимогам. В експериментальній групі було проведено два діагностичні зрізи, на початку і наприкінці експериментального навчання з використанням засобів інформаційних технологій. Експериментальне навчання включалося в педагогічний процес навчального закладу.

В процесі реалізації методики розвитку пізнавальної активності на уроках географії дотримувались наступних педагогічних умов корекції та розвитку пізнавальної активності підлітків означеної нозології:

- включення підлітків в урок по мірі їх пристосування до того чи іншого

виду діяльності та більшої кількості часу для її осмислення;

– навчальні заняття мають проводитись у двох напрямках: з одного боку, вони здійснюються як форма для одержання знань, з іншого, – сам навчальний процес й навчальні форми спрямовують, розвивають, коригують процеси мислення, уваги, поведінку;

– робота з корекції порушень індивідуальна для кожної дитини.

При проведенні уроків географії з використанням інформаційних технологій кількість персональних комп'ютерів у кабінеті відповідала числу учнів. При меншій кількості одиниць техніки можливе використання мультимедійного проектора, який відрізняється невеликими габаритами і дозволяє подати матеріал більш наочно.

При проведенні занять реалізовувався диференційований підхід у навчанні, заснований на врахуванні типологічних психологічних особливостей дітей зі зниженим слухом.

Робота з персональними комп'ютерами на уроках географії не потребувала попередньої підготовки, адже навички роботи з ними діти вже отримали під час вивчення шкільного курсу «Основи комп'ютерної грамотності».

У процесі роботи дітям надавалося більше самостійності, їх діяльність спрямовувалася на розвиток пізнавальної активності, розвиток самостійності та ініціативності, уваги та всіх видів пам'яті, зокрема, оперативної.

Пояснення теоретичного матеріалу і практичних завдань супроводжувалося демонстрацією різного роду наочного матеріалу: малюнки, фотографії, таблиці, презентації, фрагменти документальних фільмів. Перевірка домашніх завдань іноді проводилась у формі тестів, заповнення таблиці або схематичного викладу матеріалу. Таким же чином проводилась і робота на закріплення вивченого матеріалу. Демонстрація послідовності виконання конкретного завдання давала найбільш повне уявлення про процес роботи над завданням, його оформлення.

Наведемо примірні види уроків географії із застосуванням інформаційних технологій для розвитку пізнавальної активності зі зниженим слухом (додаток Д).

Фрагмент конспекту уроку 1

I. Загально-корекційний етап

II. Основний етап:

В.: Хто мені нагадає, яке було ваше домашнє завдання?

В.: На кожному комп'ютері є завдання. Відкрийте його. Це таблиці. Вам потрібно їх заповнити. В першому стовпчику ви запишете материки, в другому – частини світу, а в третьому – океани. Починайте виконувати завдання.

В.: На минулому уроці ми з вами говорили про те, що вивчає географія материків і океанів, розглянули їх в «Туристичному атласі світу Кирила та Мефодія» та проглянули відео фрагменти в «Енциклопедії Кирила і Мефодія». Сьогодні ми будемо говорити про Світовий океан.

В.: Відкрийте зошити. Запишіть дату, «класна робота». На наступному рядку – тему: «Світовий океан».

В.: Давайте пригадаємо, чим охоплена більша частина земної кулі: суходолом чи водною оболонкою? Назви яких океанів ви пам'ятаєте? Ярослав, покажи ці океани на карті.

В.: Аліна, який з океанів найбільший? А який найменший?

В.: Саме ці океани, з'єднані між собою, утворюють єдиний Світовий океан. Відкрийте програму «3-D Атлас Землі». Подивіться на нашу планету. Світовий океан, наче величезна ріка обтікає світ з усіх боків. Він настільки великий, що материки на його поверхні виглядають як острови.

В.: Відкрийте підручники на сторінці 29. Крістіна, починай читати (учні читають по черзі).

В.: Про що ми прочитали? Що давні греки називали океаном? Яку користь приносять людям океани? Що таке біологічні ресурси? Що таке мінеральні ресурси?

В.: А тепер давайте трішки відпочинемо. Станьте поруч з партами. Повторюємо за мною.

– *Фізкультхвилинка*

В.: Добре відпочили? Зараз ми переглянемо презентацію, завдяки якій більше дізнаємось про Світовий океан. (перегляд презентації та поетапне обговорення переглянутого).

III. Заключний етап.

Фрагмент конспекту уроку 7

II. Основний етап:

В.: Яке було ваше домашнє завдання?

В.: На кожному комп'ютері є завдання. Відкрийте його. Це тести. Для того, щоб обрати варіант, який ви вважаєте правильним, просто натисніть на нього. Починайте виконувати завдання.

В.: На минулих уроках ми з вами говорили про Світовий океан та його частини. Сьогодні ми почнемо вивчати материки. Почнемо з Африки. Давайте знайдемо її на карті. Яке місце за величиною вона займає? З якими материками межує Африка? Які океани омивають її береги?

В.: Відкрийте зошити. Запишіть дату, «класна робота». На наступному рядку – тему: «Африка».

В.: Відкрийте підручники на сторінці 40. Ваня, починай читати (учні читають по черзі).

В.: Про що ми прочитали? У якій півкулі розташована Африка? Який перешийок з'єднує Африку з Азією? Яке море відокремлює Африку від Євразії? Які особливості мають береги Африки? Яка поверхня материка?

В.: Зараз ми переглянемо презентацію, з якої ми більше дізнаємось про Африку.(перегляд презентації з коментарями вчителя та поетапне обговорення побаченого та почутого).

В.: А тепер давайте трішки відпочинемо. Станьте поруч з партами. Повторюємо за мною.

– *Фізкультхвилинка*

В.: Добре відпочили? Давайте відкриємо «Туристичний атлас світу Кирила та Мефодія». Знаходимо закладку Африка. Натискаємо на неї. Фелікс починай читати. А тепер розглянемо малюнки.

В.: Що нового ви сьогодні дізналися?

Фрагмент конспекту уроку 12

I. Загально-корекційний етап

II. Основний етап:

В.: Яке було ваше домашнє завдання?

В.: На кожному комп'ютері є завдання. Відкрийте його. Це тести. Для того, щоб обрати варіант, який ви вважаєте правильним, просто натисніть на нього. Починайте виконувати завдання.

В.: На минулому уроці ми з вами говорили про географічне положення і контури берегів Африки, площу цього материка та острів Мадагаскар. Сьогодні ми будемо говорити про річки Африки.

В.: Відкрийте зошити. Запишіть дату, «класна робота». На наступному рядку – тему: «Річки Африки».

В.: Знайдіть на карті великі річки материка. Вадим, прочитай їх назви. Давайте пригадаємо, чим живляться річки?

В.: Відкрийте підручники на сторінці 44. Аліна, починай читати (учні читають по черзі).

В.: Про що ми прочитали? Яка найбільша річка Африки? В який океан впадає річка Конго? Навіщо збудовано Суецький канал? Запишіть в зошити назви найбільших річок Африки. Які назви річок ви записали?

В.: А тепер давайте трішки відпочинемо. Станьте поруч з партами. Повторюємо за мною.

Фізкультхвилинка

В.: Добре відпочили? Зараз ми переглянемо невеличкий відео фрагмент («Енциклопедія Кирила і Мефодія»).

В.: Що цікавого ви дізналися з фільму? Які річки Африки? Як виглядає водопад?

III. Заключний етап.

При організації навчально-ігрової взаємодії використовувався принцип максимального розширення кола й досвіду спілкування. Насамперед, він реалізувався у варіативності формування мікрогруп. На кожному з уроків географії в ході сюжетно- рольових ігор, що припускають діалог або інсценівки в ході ігор-драматизацій, групи (пари, трійки, четвірки) щораз формувалися з нових учасників.

Крім того постійно змінювалось рольове навантаження дітей у ході спеціально організованих ігор. Так, при вивченні теми «Тварини різних кліматичних поясів», у ході гри-драматизації «Який звір живе в Європі», автор, перераховуючи тварин, повинен був при називанні виводити в центр імпровізованого кола дітей, що виконують ролі тварин, а вони у свою чергу, виконувати його інструкції. Подібна роль автора надавалася різним дітям, що дозволило учнем відчувати свою значимість, самостійність.

Під час застосування методики розвитку пізнавальної активності учнів середнього шкільного віку зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій, був використаний метод спостереження для отримання відомостей про особливості поведінки та діяльності учнів під час експериментального навчання, результати якого відображені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Напрями спостереження за поведінкою та діяльністю підлітків зі зниженим слухом на формувальному етапі експерименту

Компоненти пізнавальної активності		Психолого-педагогічна характеристика учнів
I. Особливості уваги учнів на заняттях	а) Поведінка учнів на початку уроку	На початку уроку учні не одразу включаються в роботу, відволікаються.
	б) Особливості об'єму уваги, її стійкості, легкості переключення та розподілу на уроках	Об'єм уваги невисокий. Увага нестійка, діти досить часто відволікаються. Спостерігається складність перемикавання уваги. Довільна увага проявляється при застосуванні засобів ІКТ.
	в) Виявлення в учнів інтересу до предмету, ставлення до педагога	У більшості учнів виявляється достатній рівень сформованості інтересу до предмету. На уроці учні уважно слухають вчителя.
II. Характеристика вольових якостей особистості учнів	а) Вміння учнів володіти собою	На певних уроках учні не зібрані
	б) Ситуації, в яких найяскравіше виявляються невитриманість досліджуваних	Наприкінці уроку учні поводять себе шумно.
	в) Ступінь вимогливості учнів	Учні недостатньо вимогливі до себе. Це чітко простежується при обговоренні результатів роботи на уроці та результатів виконання домашніх завдань.

	в) Прояв вольових рис характеру	Рідко проявляють самостійність у діях, не рішучі при вирішенні завдання, цілеспрямованість відсутня.
III. Вияв особливостей пам'яті учнів на уроках	а) Особливості збереження та відтворення навчального матеріалу	Низький рівень запам'ятовування та збереження. Відтворення неточне, фрагментарне.
	б) Характеристика оперативної (механічної) пам'яті	Те, що утримується механічною пам'яттю, швидко забувається. Це стосується як словесного матеріалу, так і руху.

В ході спостереження під час експериментального навчання було виявлено, що увага дітей нестійка, вони часто відволікаються; спостерігалася складність переключення уваги, низький рівень запам'ятовування, неточність та фрагментарність відтворення почутого чи побаченого.

Однак у більшості учнів проявлявся інтерес до предмету. На уроках учні виявляли особливий інтерес до того навчального матеріалу, який супроводжувався застосуванням засобів інформаційних технологій. При цьому спостерігався інтерес до цієї частини уроку, активність під час вирішення завдань. Матеріал діти сприймали зацікавлено, досить уважно слухали інструкцію до виконання завдання, самостійно та колективно вирішували завдання. Всі форми виховного впливу були чітко зорієнтовані на особистість учня, що забезпечило максимальний прояв пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії.

Таким чином, розроблена методика розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціальної школи найбільш оптимальними визначає такі форми проведення, які уможливають комплексний вплив на особистість учня, його емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієво-практичну сферу. Серед найбільш ефективних було визначено ігри, виховні справи, мандрівки. Використання інформаційних технологій з метою розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом передбачає наявність чітко поставленої мети навчання і відповідний їй педагогічний результат, якій можуть бути обґрунтованими, представленими в реальному вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

3.2. Аналіз результатів дослідження

У процесі експериментального дослідження вирішувалося основне завдання – перевірити ефективність методики розвитку пізнавальної активності учнів середніх класів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу.

На формувальному етапі була розроблена методика розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом середнього шкільного віку на уроках географії засобами інформаційних технологій.

З цією метою визначення ефективності застосування ІКТ у навчально-виховному процесі для розвитку пізнавальної активності, наприкінці експериментального навчання нами були проведені ті ж методики, що й під час констатувального етапу експерименту, що дало можливість відстежити і порівняти стан розвитку компонентів пізнавальної активності до та після проведення експериментального навчання, тобто відстежити динаміку змін, що відбулися впродовж дослідження. Результати показників контрольної перевірки виявилися вищими.

Порівняння даних переконливо доводять, що впровадження комплексу уроків географії з використанням розроблених інформаційних технологій

виявилось ефективним, що проявилось у підвищенні показників за різними методами. Отримані результати відображають динаміку цих змін в таблицях 3.2. – 3.5. та на рис. 3.1 – 3.4.

З таблиці видно, що в ході експериментального навчання підвищилися показники стану уваги, її переключення та розподілу у підлітків зі зниженим слухом. З'явилися учні, які продемонстрували дуже високий рівень розвитку уваги – 7,1 %. Кількість учнів, увага яких знаходиться на високому рівні, зросла на 21,5 %, на середньому рівні – зросла на 28,6 %, кількість учнів з увагою на низькому рівні зменшилась на 35,7 %. В ході формувального етапу дослідження не було виявлено учнів з увагою на дуже низькому рівні.

Таблиця 3.2

Порівняльний аналіз результатів дослідження стану уваги, її переключення та розподілу у підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту (у %)

Рівень розвитку уваги	Кількість дітей	
	До експерименту	Після експерименту
Дуже високий	0	7,1
Високий	7,1	28,6
Середній	21,4	50,0
Низький	50,0	14,3
Дуже низький	21,5	0

Динаміка змін стану уваги у підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту відображена на рис. 3.1.

Відбулися значні зміни і в стані обсягу уваги. Якщо на початку дослідження (констатувальний етап) рівень обсягу уваги був переважно на низькому (50,0 %) та дуже низькому рівні (21,5 %), то наприкінці експериментальної роботи показовим стало збільшення кількості підлітків із середнім та високим рівнями, що відображено в таблиці 3.3. та на рис. 2.2.

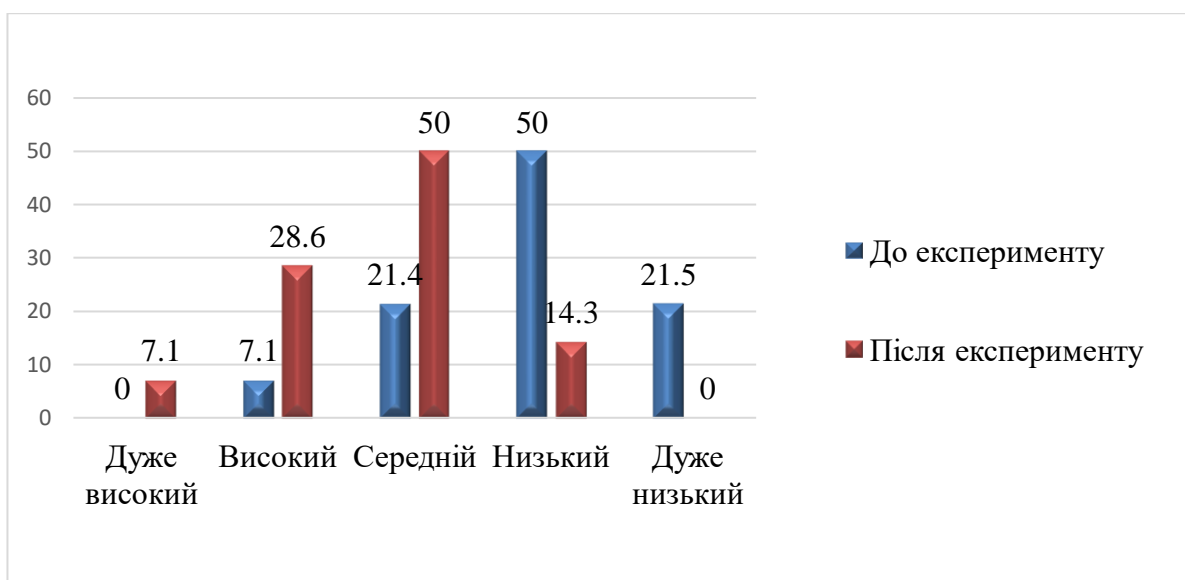

Рис .3.1. Динаміка змін стану уваги, її переключення та розподілу у підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту (у %)

Показник високого рівня обсягу уваги порівняно із результатом діагностування після проведення експериментального навчання покращився на 28,5 %, середнього рівня – збільшився на 21,6 %, низького рівня – покращився на 28,6 %. В ході діагностування на формувальному етапі не було виявлено учнів, обсяг уваги яких знаходиться на дуже низькому рівні – покращення на 21,5 %.

Таблиця 3.3

Порівняльний аналіз результатів дослідження стану обсягу уваги у старшокласників зі зниженим слухом протягом експерименту (у %)

Рівень розвитку уваги	Кількість дітей	
	До експерименту	Після експерименту
Дуже високий	0	0
Високий	7,1	35,6
Середній	21,4	43,0
Низький	50,0	21,4
Дуже низький	21,5	0

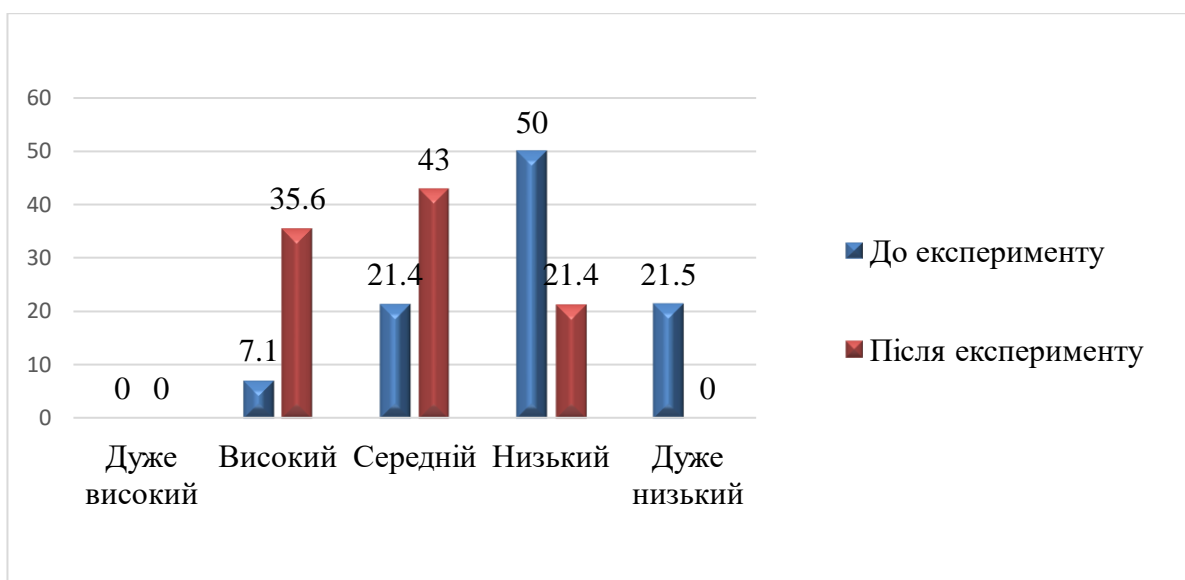

Рис. 3.2. Динаміка змін стану обсягу у підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту (у %)

Крім оцінки динаміки зростання показника стану обсягу уваги, було порівняно зміни, що відбулися в рамках вольової сфери, які відображено в таблиці 3.4. на рис. 3.3.

Таблиця 3.4

Порівняльний аналіз тестування сили волі у підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту (у %)

Рівень сили волі	Кількість дітей	
	До експерименту	Після експерименту
Високий	14,3	35,7
Середній	28,6	35,7
Низький	57,1	28,6

Показник високого рівня самооцінки сили волі збільшився на 21,4 %, показник середнього рівня збільшився на 7,1 %, в той час як показник низького рівня самооцінки сили волі зменшився на 28,5 %.

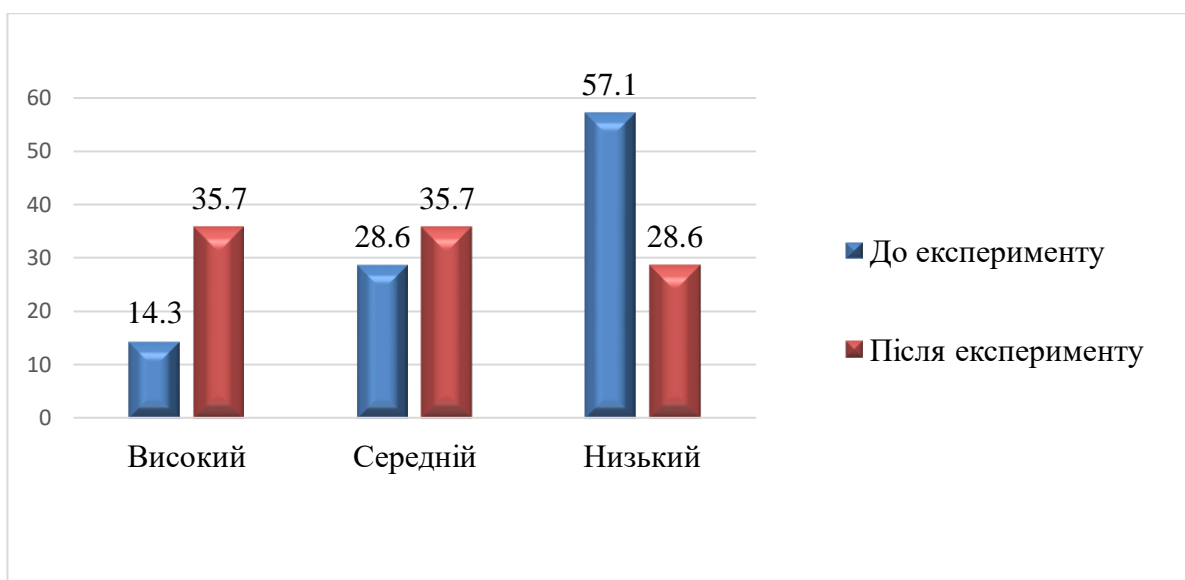

Рис. 3.3. Порівняльний аналіз результатів тестування самооцінки сили волі підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту (у %)

Також нами була проведена контрольна діагностика стану механічної (оперативної) пам'яті підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту. Динаміку змін відображено у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Порівняльний аналіз результатів дослідження стану оперативної пам'яті у підлітків зі зниженим слухом протягом експерименту (у %)

Рівень розвитку оперативної (механічної) пам'яті	Кількість дітей	
	До експерименту	Після експерименту
Високий	21,4	42,9
Середній	28,6	50,0
Низький	50,0	7,1

З таблиці видно, що в ході експериментального навчання підвищилися показники стану оперативної пам'яті підлітків зі зниженим слухом. Кількість учнів, стан оперативної пам'яті яких знаходиться на високому рівні зростає на 21,5 %, кількість учнів зі станом оперативної пам'яті на середньому рівні зростає на 21,4 %, кількість учнів зі станом оперативної пам'яті на низькому рівні зменшилась на 42,9 %.

Паралельно в ході спостереження за підлітками зі зниженим слухом було констатовано наступні зміни у стані пізнавальної активності:

- учні проявляли пізнавальний інтерес;
- у виконанні завдань стали більш активними, самостійними та ініціативними;
- інструкцію до виконання завдань вислуховували до кінця;
- проявляли зацікавленість та бажання працювати;
- у дітей спостерігалась стійкість інтересу до уроків;
- результати своєї роботи підлітки намагалися правильно оцінювати, проявляли позитивні емоції при успішному виконанні завдання.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що застосування інформаційних технологій для розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом середнього шкільного віку на уроках географії є ефективним та позитивно впливає на процес розвитку підлітків зі зниженим слухом. Про це свідчить позитивна динаміка за тими параметрами, які були досліджені.

Висновки до розділу 3

В ході дослідження було розроблено методика розвитку пізнавальної активності учнів середніх класів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу, яка включала найбільш оптимальні форми проведення занять, які уможлиблюють комплексний вплив на особистість учня, його емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієво-практичну сферу.

В процесі реалізації методики розвитку пізнавальної активності на уроках географії дотримувались наступних педагогічних умов корекції та розвитку пізнавальної активності підлітків означеної нозології: включення підлітків в урок по мірі їх пристосування до того чи іншого виду діяльності та більшої кількості часу для її осмислення; навчальні заняття мають проводитись у двох напрямках: з одного боку, вони здійснюються як форма для одержання знань, з

іншого, – сам навчальний процес й навчальні форми спрямовують, розвивають, коригують процеси мислення, уваги, поведінку; робота з корекції порушень індивідуальна для кожної дитини.

При організації навчально-ігрової взаємодії використовувався принцип максимального розширення кола й досвіду спілкування. Насамперед, він реалізувався у варіативності формування мікрогруп. Використання інформаційних технологій з метою розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом передбачало наявність чітко поставленої мети навчання і відповідного їй педагогічного результату, які були обґрунтованими, представленими в реальному вигляді й характеризувалися навчально-пізнавальною спрямованістю.

Результати формувального експерименту зафіксували покращення показників стану уваги, її переключення та розподілу у підлітків зі зниженим слухом: дуже високий рівень – 7,1 %, високий рівень – покращення на 21,5 %, середній рівень – на 28,6 %, низький рівень – зменшення на 35,7 %. В ході формувального етапу дослідження не було виявлено учнів з увагою на дуже низькому рівні. Показники високого рівня обсягу уваги порівняно із результатом діагностування покращились на 28,5 %, середнього рівня – на 21,6 %, низького рівня – на 28,6 %. В ході діагностування на формувальному етапі не було виявлено учнів, обсяг уваги яких знаходиться на дуже низькому рівні – покращення на 21,5 %. Кількість учнів, стан оперативної пам'яті яких знаходиться на високому рівні, зросла на 21,5 %, на середньому рівні – на 21,4 %, кількість учнів зі станом оперативної пам'яті на низькому рівні зменшилась на 42,9 %.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що застосування інформаційних технологій для розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом середнього шкільного віку на уроках географії є ефективним та позитивно впливає на процес розвитку підлітків зі зниженим слухом.

ВИСНОВКИ

1. В ході теоретичного аналізу науково-методичної, педагогічної, спеціальної, психологічної літератури висвітлено сучасні підходи до проблеми розвитку пізнавальної активності дітей середнього шкільного віку в освітньому просторі. Встановлено, що пізнавальна активність учнів середніх класів має свої особливості, такі як: байдужість до навчання, уникання виконання завдань, пов'язаних з подоланням труднощів, інтелектуальна пасивність, відсутність інтересу до мисленнєвої діяльності, відсутність уваги і будь-якого інтересу до предмета або діяльності, неухважність, відсутність зосередженості. Недостатня вивченість питань використання засобів інформаційних технологій в процесі розвитку пізнавальної активності дітей старшого шкільного віку зі зниженим слухом зумовлює спеціальну організацію навчання та використання зазначених технологій і включення їх до змісту навчально-виховної роботи з дітьми.

Визначено особливості використання інформаційних технологій в навчально-виховному процесі полягають в індивідуалізації навчального процесу за змістом матеріалу, обсягами, способам та темпами його засвоєння, наданні можливості самостійної продуктивної діяльності, позитивній мотивації навчання за рахунок комфортних психологічних умов роботи дітей, об'єктивності оцінки знань з боку педагога, забезпечення адекватного емоційного стану учнів, надання можливості створення реальної досліджуваної ситуації.

2. Проаналізовано корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти, які базуються на ідеї їх інтеграції з традиційними навчальними методиками, а також перебувають на етапі оновлення всієї системи освіти, впровадження в навчально-виховний процес нових інформаційних технологій, орієнтації на творчу діяльність учня, визнання неповторності особистості, забезпечення диференціації та індивідуалізації навчання. Інформаційні технології допомагають вчителю зробити уроки цікавішими, різноманітнішими,

підвищити рівень мотивації та активності учнів, збільшити частку самостійної роботи, покращити засвоєння навчального матеріалу.

3. Визначено стан сформованості пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії в умовах спеціальної школи. Результати дослідження уваги за методикою Ньєрона-Рузера засвідчили, що для підлітків зі зниженим слухом притаманний низький розвиток уваги (35,7 %); у 21,4 % учнів було виявлено дуже низький рівень розвитку уваги; 28,6% учасників діагностики мали середній рівень розвитку уваги; і лише у 14,3 % учнів було виявлено високий рівень розвитку уваги. Результати дослідження уваги за методикою «Запам'ятай і розстав крапки» засвідчили, що для підлітків зі зниженим слухом притаманний переважно низький обсяг уваги (50,0 %), дуже низький рівень обсяг уваги було виявлено у 21,5 % учнів 8 класу, середній – у 21,4 % і високий лише у 7,1 % підлітків. Отримані дані дозволяють зробити висновок, що у більшості учасників тестування слабка сила волі (57,1 %), їх легко переконати; середня сила волі у 28,6 %, високий рівень сили волі – у 14,3 % підлітків. Дані таблиці дозволяють зробити висновок, що у половини учасників (50,0 %) тестування низький рівень розвитку оперативної пам'яті, середній рівень розвитку оперативної пам'яті було виявлено у 28,6 % учнів, 21,4 % мали високий рівень розвитку оперативної пам'яті.

Діагностика компонентів пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом довела, що показники її розвитку у більшості з учасників діагностики знаходяться на низькому рівні. На основі загальної характеристики результатів дослідження та отриманих даних була розроблена та запропонована до впровадження методика застосування інформаційних технологій на уроках географії, яка спрямована на розвиток пізнавальної активності підлітків зі зниженим слухом.

4. Охарактеризовано особливості корекційно-розвивальної роботи з розвитку пізнавальної активності учнів середніх класів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій, які передбачають використання значної кількості ігор під час уроків та практичних занять. Всі

ігри спрямовані на полегшення засвоєння учнями зі зниженим слухом програмового матеріалу з географії, розвитку їх пізнавальних можливостей, мотивації до навчання та зацікавленість предметом в цілому та розвитку пізнавальної активності.

5. В ході дослідження було розроблено методику розвитку пізнавальної активності учнів середніх класів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій в умовах спеціального закладу, яка включала найбільш оптимальні форми проведення занять, які уможливають комплексний вплив на особистість учня, його емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієво-практичну сферу. В процесі реалізації методики розвитку пізнавальної активності на уроках географії дотримувались наступних педагогічних умов корекції та розвитку пізнавальної активності підлітків означеної нозології: включення підлітків в урок по мірі їх пристосування до того чи іншого виду діяльності та більшої кількості часу для її осмислення; навчальні заняття мають проводитись у двох напрямках: з одного боку, вони здійснюються як форма для одержання знань, з іншого, – сам навчальний процес й навчальні форми спрямовують, розвивають, коригують процеси мислення, уваги, поведінку; робота з корекції порушень індивідуальна для кожної дитини.

Результати формувального експерименту зафіксували покращення показників стану уваги, її переключення та розподілу у підлітків зі зниженим слухом: дуже високий рівень – 7,1 %, високий рівень – покращення на 21,5 %, середній рівень – на 28,6 %, низький рівень – зменшення на 35,7 %. В ході формувального етапу дослідження не було виявлено учнів з увагою на дуже низькому рівні. Показники високого рівня обсягу уваги порівняно із результатом діагностування покращились на 28,5 %, середнього рівня – на 21,6 %, низького рівня – на 28,6 %. В ході діагностування на формувальному етапі не було виявлено учнів, обсяг уваги яких знаходиться на дуже низькому рівні – покращення на 21,5 %. Кількість учнів, стан оперативної пам'яті яких знаходиться на високому рівні, зросла на 21,5 %, на середньому

рівні – на 21,4 %, кількість учнів зі станом оперативної пам'яті на низькому рівні зменшилась на 42,9 %.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що застосування інформаційних технологій для розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом середнього шкільного віку на уроках географії є ефективним та позитивно впливає на процес розвитку підлітків означеної нозології. В ході проведеного дослідження експериментальним шляхом доведено, що експериментально-дослідна робота сприяла як кількісним, так і якісним змінам у їх формуванні. Такі зміни яскраво продемонстрували позитивну динаміку розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом, їх внутрішню спрямованість на активну взаємодію з навколишнім світом, що покращує процес їхньої соціальної адаптації та інтеграції в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев О. Позашкільна освіта України та сучасні інноваційні ідеї зарубіжної освітянської думки / О. Андреев // Нова педагогічна думка. – 1999. – № 2. – С. 30–33.
2. Андрійчук Р. Г. Логіко-психологічні аспекти формування моделей професійної підготовки майбутніх вчителів / Р. Г. Андрійчук // Вісник Житомирського ДПУ імені І. Франка. – 2003. – № 13. – С. 209–210.
3. Андрусишина Л. До питання про диференційну діагностику в логопсихології / Л. Андрусишина // Дефектологія. Особлива дитина : навчання і виховання. – 2013. – № 4. – С. 23–27.
4. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. / Т. М. Байбара. – К. : Веселка, 1998. – 334 с.
5. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід : наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
6. Бирюкова Н. А. Проблемы формирования экологического сознания / Н. А. Бирюкова // Педагогика. – 2004. – № 10. – С. 35–42.
7. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці : навч. посіб. / В. І. Бондар. – К. : Наш час, 2005. – 176 с.
8. Боскис Р. М. Учителю о детях с нарушениями слуха: книга для учителя / Р. М. Боскис. – 2-е изд., испр. – М.: Просвещение, 1988. – 125 с.
9. Васюта О. А. Екологічна політика: національні та глобальні реалії : У 4 т. / О. А. Васюта– Т. 4. – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – 552 с.
10. Вербицький В. В. Еколого-натуралістична освіта в Україні : історія, проблеми, перспективи / В. В. Вербицький / Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. – К. : СМП «Аверс», 2003. – 302 с.
11. Вербицький В. В. Програми для творчих об'єднань позашкільних загальноосвітніх навчальних закладів : Еколого-натуралістичний напрям / В. В. Вербицький. – К. : Богдана, 2004. – 352 с.

12. Висоцька А. М. Формування соціальної поведінки учнів спеціальних шкіл-інтернатів : наук.-метод. посіб. / А. М. Висоцька. – Слов'янськ, 2004. – 216 с.
13. Волкова А. С. Екологічне виховання школярів / А. С. Волкова. – К. : Знання, 1985. – 46 с.
14. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студ. вищ. навч. закладів / Н. П. Волкова – К. : Академія, 2003. – 576 с.
15. Волошина В. В. Загальна психологія. Практикум : навч. посіб. / В. В. Волошина, Л. В. Волинська, С. О. Савицька, О. В. Темрук. – К. : Каравела, 2007. – 280с.
16. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский : под. ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
17. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. прсіб. / О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 308 с.
18. Гонтарик Г. М. Корекційні можливості застосування інформаційних технологій на уроках географії в спеціальному закладі освіти / Г. М. Гонтарик // Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців : зб. наук. праць VII Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (21 травня 2020 р.) : вип. 8. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. – С. 277–282.
19. Гонтарик Г. М. Методика розвитку пізнавальної активності учнів зі зниженим слухом на уроках географії засобами інформаційних технологій / Г. М. Гонтарик // Корекційно-реабілітаційна діяльність : стратегії розвитку у національному та світовому вимірі : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (25 листопада 2020 р., м. Суми). – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. – С. 85–89.
20. Гончарова Е. Л. «Календарь» – специализированная компьютерная коррекционно-диагностическая среда для дошкольников и младших школьников / Е. Л. Гончарова, О. И. Кукушкина, Т. К. Королевская // Дефектология. – 1997. – №4. – С. 48–55.

21. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К.-Вінниця : ТОВ фірма „Планер”, 2010. – 308 с.
22. Гуз В. Екологічна естетика в освіті школярів / В. Гуз // Рідна школа. – 2006. – № 1. – С. 33–34.
23. Дегтяренко Т. М. Інформаційні технології в системі корекційно-реабілітаційної допомоги / Т. М. Дегтяренко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 6 (20). Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu.ua.net/em20/emg.html>.
24. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність : стратегія управління : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 403 с.
25. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі : початкова ланка / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : Центр цифр. др., 2004. – 152 с.
26. Денисенко Б. Сучасні інформаційні технології у навчанні географії / Б. Денисенко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2012. – № 14–15. – С. 3–5.
27. Дєдова С. С. Використання комп’ютерної підтримки на уроках географії / С. С. Дєдова // Географія. – 2012. – № 5. – С. 19–23.
28. Драган О. Методи корекції суб’єктивного ставлення до природи у навчально-виховному процесі / О. Драган // Хімія. Біологія. – 2005. – № 22 (418). – С. 23–31.
29. Дьоміна О. Ю. Використання тестових технологій на уроках географії / О. Ю. Дьоміна // Географія. – 2010. – № 8. – С. 18.
30. Екологія і культура / В. С. Крисаченко, С. Б. Кримський, М. А. Голубець та ін. – К. : Наукова думка, 2003. – 260 с.
31. Задорожній М. І. Інформаційні технології навчання в загальноосвітній школі / М. І. Задорожній // Комп’ютерне моделювання та інформаційні технології в освітній діяльності : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ КДПУ, – 1999. – С. 158–168.

32. Зайцева Г. Л. Современные научные подходы к образованию детей с недостатками слуха : основные идеи и перспективы / Г. Л. Зайцева // Дефектология. – 1999. – № 5. – С. 52–70.

33. Засенко Н. Ф. Основи сурдопедагогіки : навч. посіб. для студ. дефектол. фак. / Н. Ф. Засенко. – К. : КПІ імені О. М. Горького, 1990. – 104 с.

34. Золотоверх В. Ігротерапія як засіб подолання порушень у дітей з особливостями психофізичного розвитку / В. Золотоверх // Дефектологія. – 2004. – № 4. – С. 18–22.

35. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навч. посіб. / М. Ю. Кадемія, І. Ю. Шахіна. – Вінниця : «Планер», 2011. – 220 с.

36. Кравчук С. Психологічні особливості емоційної лабільності особистості / С. Кравчук // Соціальна психологія. – 2005. – № 4. – С. 55–63.

37. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика : навч. посіб. для студ. вузів / В. С. Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.

38. Колеченко А. К. Энциклопедия педагогических технологий : пособие для преподавателей / А. К. Колеченко. – СПб. : КАРО, 2002. – 368 с.

39. Колишкін О. В. Корекційна освіта : вступ до спеціальності : навчальний посібник / О. В. Колишкін. – Суми : Університетська книга, – 2013. – 392 с.

40. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К. : Наук. Світ, 2010. – 196 с.

41. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : від основ до практики : монографія / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с.

42. Костиря К. Використання комп'ютера з метою особистісно орієнтованого навчання на уроках географії / К. Костиря // Рідна школа. – 2004. – № 10. – С. 28–31.

43. Лебединский В. В. Нарушение психического развития у детей : учебное пособие / В. В. Лебединский. – М. : МГУ, 1985. – 167 с.
44. Левківський М. В. Екологічна відповідальність у педагогічному вимірі / М. В. Левківський // Вісник Луганського ДПУ імені Т. Шевченка. – 2000. – № 7. – С. 75–79.
45. Легкий О. М. Організаційно-педагогічні умови використання комп'ютера у спеціальній школі : дисс. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03 – корекційна педагогіка / О. М. Легкий. – К. : Інститут дефектології АПН України, 2000. – 225 с.
46. Ливаренко Л. Особистісно орієнтовані технології у формуванні комунікативних компетентностей / Л. Ливаренко // Дефектолог. – 2007. – № 11. – С. 21–23.
47. Липа В. А. Основы коррекционной педагогики : учеб. пособ. / В. А. Липа. – Донецк : Лебідь, 2002. – 327 с.
48. Максименко С. Д. Учбове навантаження і збереження психічного здоров'я школярів / С. Д. Максименко // «Журнал АМН України». – 2001. – т.7. – № 3. – С. 467–474.
49. Миронова С. Використання комп'ютера у корекційному навчанні дітей з вадами інтелекту / С. Миронова // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 41–44
50. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навч. посіб. / С. П. Миронова – Кам'янець-Подільський : КПДУ, редакційно-видавничий відділ, 2008. – 204 с.
51. Миронова С. П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський, 2015. – 312 с.
52. Мороз Б. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання / Б. Мороз, Л. Коваль // Дефектологія. – 2010. – № 2. – С. 28–30.
53. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості / Л. Морозова // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 88–92.

54. Назаренко Т. Г. Використання комп'ютерних технологій на уроках географії / Т. Г. Назаренко // Географія. – 2008. – № 23. – С. 31.

55. Нейман Л.В. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: учеб. пособие для дефектол. фак. пед. ин-тов / Л.В. Нейман. – 4-е изд; доп. – М.: Просвещение, 1977. – 176 с.

56. Новикова А. А. Медиаобразование в США : проблемы и тенденции / А. А. Новикова // Педагогика. – 2000. – № 3. – С. 29–30.

57. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров / под ред. Е. С. Полат. – М. : Академия, 2001. – 272 с.

58. Обучение и воспитание детей во вспомогательной школе : пособие для учителей и студентов дефектолог. факультетов пед. ин-тов / под ред. В. В. Воронковой. – М. : Школа-Пресс, – 1994. – 416 с.

59. Основи корекційної педагогіки: навч. посіб. / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева; за заг. ред. С. П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені І. Огієнка, 2010. – 264 с.

60. Пехота О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська. – К. : А.С.К., 2002. – 255 с.

61. Подберезський М. К. Характеристика особливостей педагогічної взаємодії / М. К. Подберезський // Вісник Дніпропетр. ун-ту імені Альфреда Нобеля. Серія „Педагогіка і психологія”. – 2011. – № 2. – С. 31–35.

62. Пороцкая Т. И. Обучение географии во вспомогаельной школе : пособие для учителей / Т. И. Пороцкая. – М. : Просвещение, 1977. – 380 с.

63. Пустовіт Г. П. Екологічна освіта учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія / Г. П. Пустовіт. – К.–Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с.

64. Пустовіт Н. Організація взаємодії школи й громадських організацій в екологічному вихованні учнів / Н. Пустовіт // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2005. – № 3. – С. 36–43.

65. Речицкая Е. Г. Формирование учебной деятельности младших глухих школьников / Е. Г. Речицкая. – Л., 1990. – 182 с.
66. Руденко Л. Народні традиції в екологічному вихованні школярів / Л. Руденко // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 38–40.
67. Савінова Н. В. Проблеми підготовки майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу / Н. Савінова // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). – 2016. – Вип. 7. – Т.1 (7). – С. 359–370.
68. Савченко О. Я. Екологія дитинства: В. О. Сухомлинський і сучасна початкова школа / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 1–4.
69. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення / В. Саюк // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 18–20.
70. Семенов В. Г. Дидактична гра як форма навчання / В. Г. Семенов // Радянська школа. – 1989. – № 3. – С. 61–65.
71. Синев В. Н. Коррекционная работа на уроках географии и естествознания во вспомогательной школе / В. Н. Синев, Л. С. Стожок. – К. : Радянська школа, 1977. – 221 с.
72. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підруч. / В. М. Синьов. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Частина I. – 238 с.
73. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини / В. М. Синьов, М. П. Матвеева, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 320 с.
74. Скопич Н. Творчі вправи та ігри як невід'ємна частина логічного мислення молодших школярів / Н. Скопич // Рідна школа. – 2001. – № 10. – С. 75.
75. Соловьёв И. М. Психология глухих детей / И. М. Соловьёв, Ж. И. Шиф, Т. В. Розанова, И. В. Яшкова. – М. : Просвещение, 1971. – 446 с.
76. Специальная психология : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В. И. Лубовского. – 2-е изд., испр. – М. : Академия, 2005. – 464 с.

77. Спеціальна психологія. Частина I / за ред. М. П. Матвєєвої, С. П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: К-ПДПУ, інформ.-видавн. відділ, – 1999. – 158 с.
78. Спеціальна психологія : навч. посіб. для студентів спец. 6.010105 – «Корекційна освіта» / Н. Г. Пахомова, М. М. Кононова; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. - Полтава : АСМІ, 2015. – 359 с.
79. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : метод. посіб. / під заг. ред. Н. З. Софій. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 66 с.
80. Сурдопедагогика: учеб. пособие для студ. дефектол. фак. пед. ин-тов / Л. В. Андреева, К. А. Волков, Т. А. Григорьева и др.; под ред. М. И. Никитиной. – М. : Просвещение, 1989. – 384 с.
81. Сурдопедагогика : учеб. для студ. высш. пед. завед. / под ред. Е. Г. Речицкой. – М. : ВЛАДОС, 2004. – 655 с.
82. Тарасенко Г. С. Дивосвіт: технологія естетико-екологічного виховання / Г. С. Тарасенко. – 2-ге вид. із змінами. – К. : Рута, 2000. – 208 с.
83. Тихомиров О. К. Психологія комп'ютеризації / О. К. Тихомиров. – К. : Знання, – 1988. – С. 16–25.
84. Тупаногов Б. К. Коррекционно-педагогическая работа в системе образования детей с нарушениями умственного и физического развития / Б. К. Тупаногов // Дефектология. 1994. – № 4. – С. 9.
85. Український дефектологічний словник / Л. В. Вавіна, А. М. Висоцька, В. В. Засенко та ін.; за ред. В. І. Бондаря. – К. : Милосердя України, 2001. – 211 с.
86. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 64 с.
87. Хрестоматія з сурдопедагогіки / За ред. Фомічової Л.І. – Київ, 2003. – 262 с.

88. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика : навч. посіб. / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К. : Слово, 2005. – 280 с.

89. Цимбалару А. Д. Освітній простір : сутність, структура і механізми створення / А. Д. Цимбалару // Український педагогічний журнал. – 2016. – № 1. – С. 41–50.

90. Шевченко С. Г. Новое в коррекционно-развивающем обучении детей с трудностями в обучении / С. Г. Шевченко // Дефектология. – 2001. – № 4. – С. 21–24.

91. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах : избр. психол. труды / Д. Б. Эльконин. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т, 1995. – 416 с.

92. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент / В. М. Ямницький. – К. : ПНЦ АПНУ, 2006. – 362 с.

93. <http://physics.herzen.spb.ru/teaching/materials/gosexam/b25.htm>

94. www.geografica.net.ua/load/videomateriali/4-6-2

95. www.lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/111/4.pdf

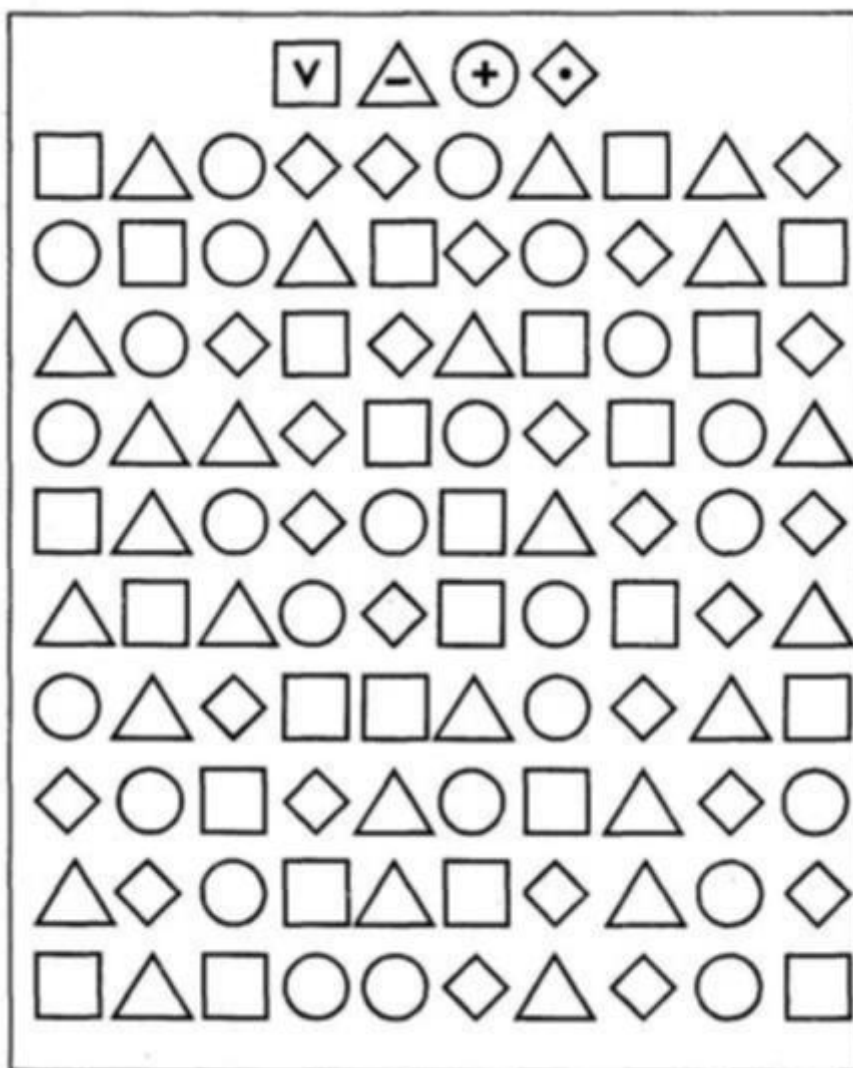
ДОДАТКИ

Додаток А

Методика Ньєрона-Рузера

З метою дослідження особливостей конструктивного праксису, можливості цілеспрямованого набуття навичок, засвоєння нових засобів дій використовується методика Ньєрона-Рузера.

Для проведення досліду необхідно виготовити спеціальний бланк, який має 10 рядів геометричних фігур (по 10 у кожному рядку). У верхніх 4-х фігурах необхідно поставити різні позначки і запропонувати учневі такі самі позначки поставити на решті фігур бланка. Свої дії учень може звіряти зі зразками.

Бланк до методики Ньєрона-Рузера

Дитина безперервно працює, виконуючи це завдання протягом двох хвилин, загальний показник переключення та розподілу її уваги визначається за формулою:

$$S = (0,5 N - 2,8 n) / 120$$

де S – показник переключення та розподілу уваги;

N – кількість геометричних фігур, які дитина проглянула та позначила відповідними знаками за дві хвилини;

n – кількість помилок, допущених під час виконання завдання. Помилками вважаються неправильно поставлені знаки або пропущені, тобто не відмічені відповідними знаками геометричні фігури.

Оцінка результатів:

10 балів – показник S більше ніж 1,00.

8-9 балів – показник S знаходиться в межах від 0,75 до 1,00.

6-7 балів – показник S в межах від 0,50 до 0,75.

4-5 балів – показник S знаходиться в інтервалі від 0,25 до 0,50.

0-3 бали – показник S знаходиться в межах від 0,00 до 0,25.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – дуже високий;

8-9 балів – високий;

6-7 балів – середній рівень;

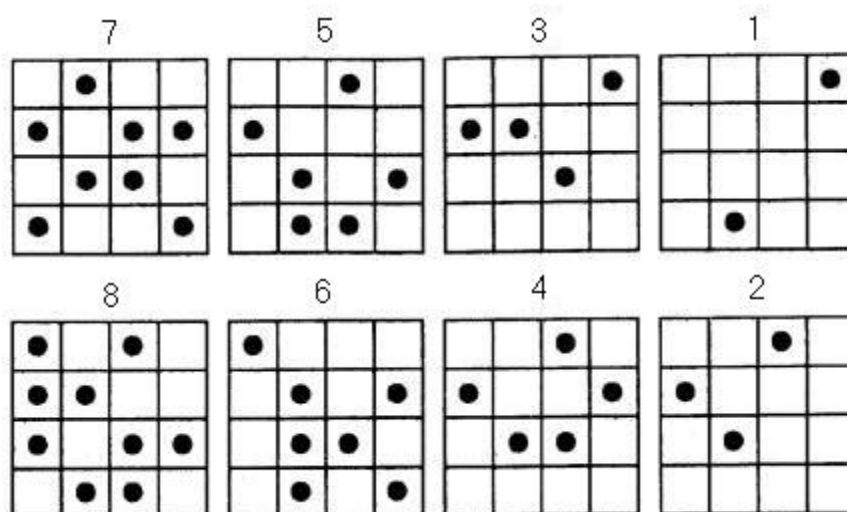
4-5 балів – низький;

0-3 бали – дуже низький.

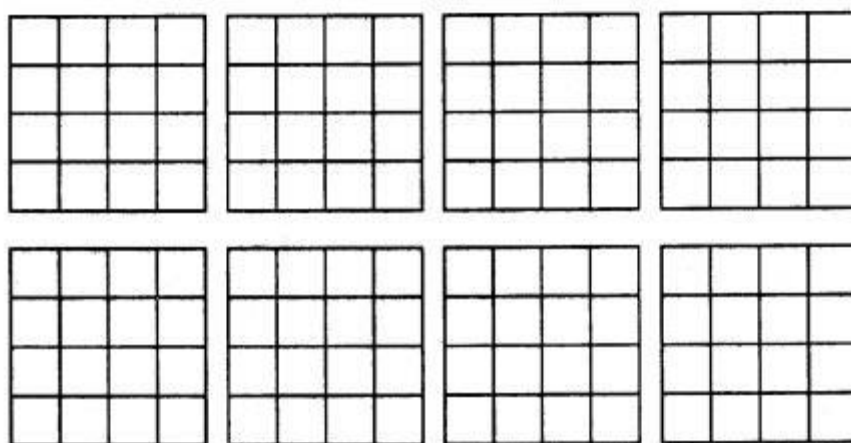
Додаток Б

Методика «Запам'ятай і розстав крапки»

Методика "Запам'ятай і розстав крапки" застосовується з метою оцінки об'єму уваги дітей з особливостями інтелектуального розвитку. Для цього застосовують стимульний матеріал. Лист із крапочками попередньо розрізається на 8 малих квадратів, які потім складаються у стопку таким чином, щоб вгорі був квадрат з двома крапками, а внизу – квадрат із дев'ятьма крапками (всі інші йдуть по черзі із послідовно збільшуваною кількістю крапок на них).

Стимульний матеріал

Картки для виконання завдання

Перед початком експерименту дитина отримує наступну інструкцію: «Зараз ми пограємо в гру на увагу. Я буду показувати тобі картки, на яких намальовані крапки, а потім ти сам будеш малювати ці крапки в пустих клітинках у тих місцях, де ти бачив ці крапки на картках».

Далі дитині послідовно, на 2-4 секунди показується кожна із восьми карток з крапками і після кожної картки пропонується відтворити побачені перед собою картки на пустій картці за 20 секунд. Цей час дається дитині для того, щоб вона мала змогу згадати, де знаходились побачені крапки, та відмітити їх в пустій картці.

Результати експерименту оцінюються в балах наступним чином:

10 балів – дитина правильно за відведений час відтворила на картці 6 та більше крапок;

8-9 балів – дитина безпомилково відтворила на картці від 4 до 5 крапок;

6-7 балів – дитина правильно відтворила по пам'яті від 3 до 4 крапок;

4-5 балів – дитина правильно відтворила від 2 до 3 крапок;

0-3 бали – дитина змогла правильно відтворити не більше однієї крапки.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – дуже високий;

8-9 балів – високий;

6-7 балів – середній;

4-5 балів – низький;

0-3 бали – дуже низький.

Додаток В

Тест «Самооцінка сили волі»

Розроблений і описаний М.М. Обозовим (1997). Призначений для вивчення узагальненої характеристики прояву силиволі у підлітків.

Інструкція до тесту:

На наведені 15 питань можна відповісти: «Так», «Не знаю» або «Буває», «Трапляється» і «Ні».

Оцінювання:

- "Так" – 2 бали;
- "Не знаю" або "Буває", "Трапляється" – 1 бал;
- "Ні" – 0 балів.

Текст опитувальника

- 1) Чи в змозі ти завершити почату роботу, яка тобі нецікава, якщо можна відірватися від неї і потім знову до неї повернутися?
- 2) Чи робив (ла) ти щось неприємне, коли його потрібно було зробити (наприклад, піти на чергування у вихідний день)?
- 3) Коли ти сварився з кимось на навчанні або вдома, чи в змозі ти поглянути на ситуацію з боку?
- 4) Чи будеш ти дотримуватись дієти, якщо це потрібно?
- 5) Чи зможеш ти встати вранці раніше звичайного, якщо запланував це ввечері?
- 6) Чи залишишся ти на місці події, щоб дати свідчення?
- 7) Чи швидко ти відповідаєш на листи?
- 8) Якщо у тебе викликає страх майбутнього відвідування зубного лікаря, чи зможеш ти без особливих зусиль подолати це почуття і в останній момент не змінити свого наміру?
- 9) Чи будеш ти приймати дуже неприємні ліки, які рекомендував лікар?
- 10) Чи стримаєш ти дану обіцянку, навіть якщо її виконання принесе тобі чимало клопоту?

- 11) Чи їдеш ти в незнайоме місто без коливань?
- 12) Ти суворо дотримуєшся розпорядку дня: часу пробудження, прийому їжі, занять, збирання та інших справ?
- 13) Ти несхвально ставишся до бібліотечних боржників?
- 14) Найцікавіша телепередача не змусить вас відкласти виконання домашнього завдання. Чи так це?
- 15) Чи зможете ти перервати сварку і замовкнути, якими б образливими не здавалися тобі слова протилежної сторони?

Обробка й інтерпретація результатів.

Підраховується загальна сума набраних балів. Якщо вона знаходиться в межах:

✓ *від 0 до 12 балів* – слабкий рівень сили волі, легко переконати. Однак, знання своїх "слабких місць" робить людину більш сильною. Слід працювати над собою, удосконалюючи свою вольову регуляцію.

✓ *від 13 до 21 балів* – сила волі на середньому рівні. У різних ситуаціях діє по-різному, іноді проявляючи поступливість і піддатливість, а іноді – наполегливість і завзятість. Саме в цій мобільності і неоднаковості полягає привабливість людини у спілкуванні і справах.

✓ *від 22 до 30 балів* – високий рівень сили волі, вольова людина. Проте слід пам'ятти, що вона (дитина) не одна, а поступки, компроміси і переговори теж приводять до успіху в спілкуванні і справах.

Додаток Г

Проба на запам'ятовування слів

Проба на запам'ятовування слів спрямована на дослідження особливостей оперативної (механічної) пам'яті. За допомогою неї можна також визначити міру стійкості та концентрації уваги.

Пропонується на окремому аркуші написати 6 слів, дібраних таким чином, щоб між ними важко було встановити смислові асоціації. Учні називають слова (або він сам їх читає). Потім показують малюнки і за допомогою них пропонують згадати названі (прочитані) слова.

Вперше ця методика була запропонована О. Лурія. Вона дозволяє досліджувати процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження та відтворення.

Методика може використовуватись для оцінки стану пам'яті, довільної уваги, втомлюваності учнів.

Стимульний матеріал. Набір із десяти односкладових та двоскладових слів, не пов'язаних за змістом, складання якого не створює труднощів. Бажано мати декілька таких наборів.

Приклади набору слів:

1. Стіл, вода, кіт, ліс, хліб, брат, гриб, вікно, мед, сік.
2. Дим, сон, шар, пух, дзвін, куш, час, лід, ніч, пень.

Порядок роботи. Дитині дається інструкція: «Зараз я прочитаю 10 слів. Коли я дочитаю, повтори слова, які запам'ятав (ла), в будь-якому порядку».

Експериментатор читає слова повільно та чітко. В протоколі відмічає хрестиком або цифрою порядок та точність відтворення слів.

Обробка та аналіз даних. На основі підрахунку загальної кількості відтворених слів після кожного повторення може бути побудований графік: по горизонталі відкладається кількість повторень, по вертикалі – кількість правильно відтворених слів. Суттєва перш за все якісна оцінка результатів дослідження: за характером виконання методики можна судити про особливості запам'ятовування, відтворення та збереження, а також втомлюваність учнів.

Додаток Д

**Зразки конспектів уроків географії
з використанням інформаційних технологій**

Фрагмент конспекту уроку 1

II. Основний етап:

В.: Хто мені нагадає, яке було ваше домашнє завдання?

В.: На кожному комп'ютері є завдання. Відкрийте його. Це таблиці. Вам потрібно їх заповнити. В першому стовпчику ви запишете материки, в другому – частини світу, а в третьому – океани. Починайте виконувати завдання.

В.: На минулому уроці ми з вами говорили про те, що вивчає географія материків і океанів, розглянули їх в «Туристичному атласі світу Кирила та Мефодія» та проглянули відео фрагменти в «Енциклопедії Кирила і Мефодія». Сьогодні ми будемо говорити про Світовий океан.

В.: Відкрийте зошити. Запишіть дату, «класна робота». На наступному рядку – тему: «Світовий океан».

В.: Давайте пригадаємо, чим охоплена більша частина земної кулі: суходолом чи водною оболонкою? Назви яких океанів ви пам'ятаєте? Ярослав, покажи ці океани на карті.

В.: Аліна, який з океанів найбільший? А який найменший?

В.: Саме ці океани, з'єднані між собою, утворюють єдиний Світовий океан. Відкрийте програму «3-D Атлас Землі». Подивіться на нашу планету. Світовий океан, наче величезна ріка обтікає світ з усіх боків. Він настільки великий, що материки на його поверхні виглядають як острови.

В.: Відкрийте підручники на сторінці 29. Крістіна, починай читати (учні читають по черзі).

В.: Про що ми прочитали? Що давні греки називали океаном? Яку користь приносять людям океани? Що таке біологічні ресурси? Що таке мінеральні ресурси?

В.: А тепер давайте трішки відпочинемо. Станьте поруч з партами.
Повторюємо за мною.

Фізкультхвилинка

Швидко стали по порядку,
Розпочнем мерщій зарядку.
Покрутили головою,
Стали всі, немов до бою,
Руки в боки розвели
Й полетіли, попливли.
Ліва, права, ліва, права –
Роблять ніжки наші вправи.
Не лінуйтеся, присідайте,
Ви здоров'ячко зміцняйте,
Щоб хвороби оминали,
Смутку й слабкості не знали.

В.: Добре відпочили? Зараз ми переглянемо презентацію, завдяки якій більше дізнаємось про Світовий океан. (перегляд презентації та поетапне обговорення переглянутого).

Фрагмент конспекту уроку 7**II. Основний етап:**

В.: Яке було ваше домашнє завдання?

В.: На кожному комп'ютері є завдання. Відкрийте його. Це тести. Для того, щоб обрати варіант, який ви вважаєте правильним, просто натисніть на нього. Починайте виконувати завдання.

В.: На минулих уроках ми з вами говорили про Світовий океан та його частини. Сьогодні ми почнемо вивчати материки. Почнемо з Африки. Давайте знайдемо її на карті. Яке місце за величиною вона займає? З якими материками межує Африка? Які океани омивають її береги?

В.: Відкрийте зошити. Запишіть дату, «класна робота». На наступному рядку – тему: «Африка».

В.: Відкрийте підручники на сторінці 40. Ваня, починай читати (учні читають по черзі).

В.: Про що ми прочитали? У якій півкулі розташована Африка? Який перешийок з'єднує Африку з Азією? Яке море відокремлює Африку від Євразії? Які особливості мають береги Африки? Яка поверхня материка?

В.: Зараз ми переглянемо презентацію, з якої ми більше дізнаємось про Африку. (перегляд презентації з коментарями вчителя та поетапне обговорення побаченого та почутого).

В.: А тепер давайте трішки відпочинемо. Станьте поруч з партами. Повторюємо за мною.

Фізкультхвилинка

Всі піднесли руки –раз!

На носках стоїть весь клас,

Два – присіли, руки вниз,

На сусіда подивись.

Раз! – і вгору,
Два! – і вниз,
На сусіда не дивись.
Будем дружно ми вставати,
Щоб ногам роботу дати.
Раз – присіли, два – піднялись.
Хто старався присідати,
Може вже відпочивати.

В.: Добре відпочили? Давайте відкриємо «Туристичний атлас світу Кирила та Мефодія». Знаходимо закладку Африка. Натискаємо на неї. Фелікс починай читати. А тепер розглянемо малюнки.

В.: Що нового ви сьогодні дізналися?

Фрагмент конспекту уроку 10**II. Основний етап:**

В.: Яке було ваше домашнє завдання?

В.: На кожному комп'ютері є завдання. Відкрийте його. Це тести. Для того, щоб обрати варіант, який ви вважаєте правильним, просто натисніть на нього. Починайте виконувати завдання.

В.: На минулому уроці ми з вами говорили про географічне положення і контури берегів Африки, площу цього материка та острів Мадагаскар. Сьогодні ми будемо говорити про річки Африки.

В.: Відкрийте зошити. Запишіть дату, «класна робота». На наступному рядку – тему: «Річки Африки».

В.: Знайдіть на карті великі річки материка. Вадим, прочитай їх назви. Давайте пригадаємо, чим живляться річки?

В.: Відкрийте підручники на сторінці 44. Аліна, починай читати (учні читають по черзі).

В.: Про що ми прочитали? Яка найбільша річка Африки? В який океан впадає річка Конго? Навіщо збудовано Суецький канал? Запишіть в зошити назви найбільших річок Африки. Які назви річок ви записали?

В.: А тепер давайте трішки відпочинемо. Станьте поруч з партами. Повторюємо за мною.

Фізкультхвилинка

Раз, два – руки в боки,
Три, чотири – два підскоки,
П'ять, шість – нахились,
Сім, вісім – розпрямись,
Дев'ять, десять – всі присіли,
І за парти тихо сіли.

В.: Добре відпочили? Зараз ми переглянемо невеличкий відео фрагмент («Енциклопедія Кирила і Мефодія»).

В.: Що цікавого ви дізналися з фільму? Які річки Африки? Як виглядає водопад?

Додаток Е
Дидактичні ігри до теми «Європа»

Відповідність ігор до теми уроку	
Тема уроку	Назва гри
1. Поверхня Європи	Згадай, Ланцюжок слів, Я знаю...
2. Клімат Європи	Відтворення
3. Рослинний і тваринний світ Європи	Забутий предмет, Доторкнись до..., Я знаю... , Птах – Звір – Риба, Чарівна скринька, Весела історія.
4. Річки Європи	Закінчи слово, Згадай, Цікавий
5. Озера і моря Європи	Згадай, Якби...
6. Населення Європи	Загальне речення
7. Держави Європи	Кроки, Святкова листівка, Згадай, Слово – казка, Чарівна скринька, Веселі картинки
8. Повторення	Малюнкове письмо, Правда – не правда, Веселі картинки

1. Кроки

У ведучого м'яч. Діти шикуються в одну довгу лінію на певній відстані від дорослого, і кожний задумує слово на тему: «Держави Європи», наприклад Білорусь. Ведучий кидає м'яч одному з гравців, гравець ловить м'яч і по складах вимовляє своє слово, роблячи на кожен склад один крок. Завдання гравця – якнайшвидше (останнім) дістатися до ведучого, тобто придумати найдовші (найкоротші) слова. Діти мають перелічити всі держави Європи (Франція, Німеччина, Ватикан, Монако, Росія, Туреччина, Казахстан, Чехія, Словаччина, Молдова, Естонія, Латвія, Литва, Україна, Білорусь).

2. Закінчи слово

Учитель кидає дитині м'яч і вимовляє перший склад слова (першу літеру), а учень, упіймавши м'яч, повинен закінчити слово й кинути м'яч учителю. Наприклад, склад «ду» – Дунай, «Дні» – Дніпро. Таким чином називаються всі великі річки Європи. Потім ведучим може бути хтось з учнів. Гра використовується до теми: «Річки Європи».

3. Святкова листівка

До свята ввічливі люди надсилають одне одному листівки із привітаннями. При цьому вони завжди звертають увагу на малюнок листівки та слова вітання. Вчитель роздає зображення певної країни Європи (карта). Учень повинен з'ясувати, що це за країна і підписати конверт на певну адресу (кожному роздаються конверти де треба вписати назву країну та своє ім'я та прізвище).

4. Згадай

Дітям пропонується розглянути карту (полотно), на якій накладено 5 предметів (це можуть бути річки, країни, гори, моря). Слід заздалегідь попередити їх про те, що про ці предмети будуть поставлені запитання (де знаходяться?). Діти мають відповісти на будь – які запитання, що стосуються наданих їм предметів. І потім розмістити ці предмети у відповідні місця на карті.

5. Забутий предмет

Учитель кладе перед дитиною на стіл малюнки із зображенням тварин, які мешкають в Європі (Тема: «Рослинний та тваринний світ Європи») й у розбивку називає їх, «забувши» згадати про один з них. Дитина повинна сказати, що саме забули» назвати. Назви тварин: лосі, олені, білки, ведмеді, вовки, лисиці, рисі, кози, осли, зайці.

6. Відтворення

Учням називають напрямок Європи і пропонують охарактеризувати його клімат. Наприклад, північний схід Європи – клімат холодний, багаторічна мерзлота, сувора зима, сильні вітри. Напрямки Європи: південь Європи, захід Європи, схід Європи. Тема : «Клімат Європи».

7. Ланцюжок слів

Учням пропонується тема: « Гори Європи», за якою вони мають підбирати слова. Учитель та учні по черзі називають назви гір Європи. Учитель промовляє першу назву гори (Монблан), дитина повторює перше слово і від себе додає ще одну назву. Далі повторюються вже два попередні слова й додається ще одне. Той, хто не зуміє повторити всі слова або переплутає їх порядок, програє.

8. Малюнкове письмо

Колись люди не знали літер. Замість літер та слів вони малювали малюнки. Спробуйте, подібно до стародавніх людей, «написати» за допомогою малюнків короткого листа вашому другу: В Європі є високі гори. В Європі мешкають зайці та лисиці. Передайте свого листа другові й перевірте, чи зможе він його прочитати. Гра використовується на повторення, тому речення можна будувати по всій темі «Європа».

9. Доторкнись до...

Дитині пропонується якомога швидше знайти й доторкнутися до всіх культур, які зростають в Європі (пшениця, кукурудза, соняшник, цукрові буряки) макети, малюнки або натуральні об'єкти розкладаються по всій класній кімнаті. Хто помилився – вибуває з гри

10. Я знаю...

Зі словами: «Я знаю п'ять назв гір Європи ...» (назв міст, тварин і т. ін.), дитина підкидає м'яч і до кожного кидка додає слово. Гру можна використовувати як до конкретної теми, так і на повторення.

11. Загальне речення

Гра навчить будувати логічно завершене речення, познайомить із простими та складними реченнями. Вчитель пропонує усім разом скласти цікаве красиве речення. Умова: він починає речення, промовляючи 2 перші слова, а діти додають по одному слову так, щоб вийшло логічно завершене речення. Якщо хтось із гравців відчув, що речення склалося, закінчилося, він каже: «Стій!» Завдання учителя правильно розпочати речення. Наприклад, В Європі мешкають... і діти перелічують народи (хорвати, українці). Мають зовнішній вигляд(світла шкіра, м'яке волосся.) Тема: « Населення Європи».

12. Якби...

Гра навчить уміння будувати логічно завершене речення, перевтілюватися, ставши на точку зору іншого. Вчитель пропонує дітям закінчити речення, яке він почав. Воно будується за такою схемою: Якби я був озером Онезьким, то я б знаходився в Росії. Ця гра використовується під час вивчення теми : «Озера і моря Європи», де діти відчують себе морем чи озером і трохи розповідають про нього.

13. Птах – Звір – Риба

Вчитель у випадковому порядку пропонує дитині запитання. Дитина у відповідь повинна згадати представника того чи іншого виду який мешкає в Європі. Повторюватися не можна. Використовується до теми: « Рослинний і тваринний світ Європи». Приклад: птах — горобець, риба — сом, звір – олень, комаха – метелик і т. д.

14. Цікавий

Діти створюють коло. Той, що водить, називає річку, про яку буде йти мова. Потім він звертається до кожного й ставить короткі запитання: «де?» (знаходиться), «Куди?» (впадає), і т. ін. Завдання гравців одразу ж відповідати. Переможцем стає учасник, який назвав останнє слово. Можна називати назву країни, де знаходиться річка, а діти відгадуватимуть саму річку. Використовується до теми: « Річки Європи».

15. Я думаю...

Закінчити речення, аргументуючи свої думки.

Я люблю ..., тому що...

Я думаю, що...

Я вважаю, що...

На мою думку...

16. Слово – казка

Гра допоможе у розвитку образного мислення, творчої уяви, збагатить словниковий запас. Вчитель пише на дошці слово, за допомогою якого потрібно створити географічну казочку. Слово пишеться вертикально і розшифровується, наприклад: Р – річки, О – озера, С – соняшники, І – ікра, Я – ячмінь. На основі цих придуманих слів діти мають скласти розповідь про Росію. Таким чином можна складати розповідь про будь – яку державу Європи.

17. Правда – не правда

Гра сприяє розширенню словникового запасу, формуванню уміння аналізувати інформацію, розвиткові уважності й довірливості. Вчитель промовляє речення. Якщо твердження правдиве (таке буває), діти плещуть у долоні, якщо ні – тупотять ногами. В Україні є гори. В Росії нема моря. Найвища гора Європи – Монблан. Уральські гори розташовані у Франції. Європа – це острів.

18. Чарівна скринька

Гра розвиває вміння використовувати замісники. Приготуйте скриньку з кольоровими геометричними фігурами й запропонуйте дитині скласти разом з вами розповідь про певну країну Європи. Той, хто починає, витягує зі скриньки перший предмет. Тепер слід придумати, ким він буде у розповіді (людина, тварина, предмет тощо). Наприклад, червоне коло може стати яблуком. Далі витягує фігурку другий гравець і придумує своє речення, продовжуючи розповідь. І так далі. Бажано, щоб фігурок було не більше 5 – 6. Використовується до теми : « Країни Європи» або « Тваринний та рослинний світ Європи».

19. Веселі картинки

Для організації гри необхідна підбірка листівок, ілюстрацій або малюнків (не менше 10 штук) як предметного, так і сюжетного змісту. Картинки викладаються одна за одною (по одній) хаотично, але при цьому зміст кожної наступної картини стараються пов'язати з попередньою, щоб вийшло оповідання про країну Європи або про Європу в цілому. Після того як твір буде закінчено, картини збирають й перемішують. Завдання дітей – послідовно і якомога точніше поновити вже існуючий твір у повному обсязі за цими картинками. На малюнках мають бути зображенні гори, ріки, звірі, рослинні культури, зображення міст (але обов'язково відомі дітям). Гру використовують під час теми: «Країни Європи» або на повторення теми: «Європа».

20. Весела історія

Вигадайте історію про тварину, яка мешкає в західній Європі, що вона їсть, де саме живе, з ким мешкає. [22] Гру використовують до теми: «Рослинний та тваринний світ Європи».

21. опиши

Скласти опис рослини, тварини, птаха, явища природи, *щоб* було зрозуміло, про кого або про що йдеться. *Наприклад:* Це польова квітка. Вона скромна. Віночок білих пелюсток оточує жовту серединку. Але ця скромна квітка – краса польового букета, вона милує око формою й ніжною красою. *(Ромашка.)*

22. Відновляли

Складання й запис зв'язного тексту з деформованих речень.

Усе в лісі співає.

До, пішли, лісу, ми, навесні.

Легкий, віяв, вітерець.

У, заспівали, лісі, всі, дерева.

Кожне, свою, дерево, пісню, співало.

23. Я відчуваю...

Висловлення власних почуттів, думок (2–3 речення).

Ти зустрів свого найкращого друга, з яким не бачився дуже довго.
Розкажи, що ти відчуваєш.